

Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva po uzoru na kubizam

Cesarec, Danijela

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:987954>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Danijela Cesarec

**POTICANJE DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA
PO UZORU NA KUBIZAM**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Danijela Cesarec

**POTICANJE DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA
PO UZORU NA KUBIZAM**

Diplomski rad

Mentorica rada:

Morana Varović Čekolj, mag.art., predavač

Zagreb, rujan 2022.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. LIKOVNI JEZIK	2
2.1. <i>Likovni elementi i načela kompozicije</i>	3
2.2. <i>Likovne tehnike</i>	7
2.3. <i>Likovni motivi i teme</i>	9
3. LIKOVNA UMJETNOST	10
3.1. <i>Pristup likovnom djelu</i>	11
3.2. <i>Promatranje likovnog djela</i>	13
3.3. <i>Analiza likovnog djela</i>	15
3.4. <i>Likovna poruka</i>	17
4. RAZVOJ LIKOVNE UMJETNOSTI	18
5. KUBIZAM	25
5.1. <i>Analitički kubizam</i>	27
5.2. <i>Sintetički kubizam</i>	28
5.3. <i>Pablo Picasso</i>	30
5.4. <i>Georges Braque</i>	31
6. LIKOVNO STVARALAŠTVO DJECE	33
6.1. <i>Faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja</i>	34
6.2. <i>Likovni tipovi djece</i>	38
7. POTICANJE DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA	42
8. ULOGA ODGOJITELJA U POTICANJU DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA ... 45	
9. UMJETNIČKO DJELO KAO POTICAJ DJEČJEG STVARALAŠTVA	48
10. REALIZACIJA LIKOVNIH AKTIVNOSTI	50
10.1. <i>Prva aktivnost</i>	50
10.1.1. <i>Stvaralački dio</i>	52
10.1.2. <i>Analiza dječjih radova</i>	53
10.2. <i>Druga aktivnost</i>	57
10.2.1. <i>Stvaralački dio</i>	59
10.2.2. <i>Analiza dječjih radova</i>	60
11. ZAKLJUČAK	66
12. LITERATURA	68

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu govori se o važnosti poticanja dječjeg likovnog stvaralaštva od najranije dobi. Rad je podijeljen na teorijski i praktični dio te su za potrebe praktičnog dijela provedene dvije aktivnosti u Dječjem vrtiću „Tratinčica“ u Zagrebu. Pomoću stručne literature u teorijskom dijelu rada obrađuje se likovni jezik i njegovi osnovni elementi, likovne tehnike, motivi i teme. Detaljno se opisuje kako treba pristupiti, promatrati i analizirati umjetnička djela te približiti djeci svu složenost likovnog fenomena, sve likovne elemente i pojavnosti likovne umjetnosti, na njima razumljiv način. Obrađen je razvoj umjetnosti kroz povijest, a detaljnije je opisan umjetnički pravac kubizam te život njegovih osnivača – Pabla Picassa i Georges-a Braquea. Nadalje, ističe se važnost uključivanje djece u likovne aktivnosti od rane dobi jer ono pomaže pri ostvarivanju njihovog kreativnog potencijala. Kroz istraživačke aktivnosti djeca upotrebom različitih materijala i tehnika nesvjesno razvijaju vizualno-prostornu inteligenciju, estetsko percipiranje, maštu i specifične likovno-izražajne sposobnosti. Glavnu ulogu u poticanju dječjeg likovnog stvaralaštva ima odgojitelj jer on osmišljava stvaralačke poticaje koje će ponuditi djeci. Prije planiranja likovnih aktivnosti odgojitelj mora poznavati dječji opći i likovni razvoj, a posebice njihove dobne i individualne razvojne karakteristike. Za kvalitetan odgojno-obrazovni rad, odgojitelj treba moći prepoznati likovni tip djeteta i fazu u kojoj ono trenutno jest te znati kako pripadnost pojedinom likovnom tipu i fazi utječe na njegovo likovno izražavanje i prema tome prilagoditi svoj rad. Odgojitelj treba pružiti bogatstvo motivacijskih poticaja, poticati na slobodno i spontano likovno izražavanje, pritom uvažavajući interese i mogućnosti djece. Potiče se korištenje umjetničkih djela u odgojno-obrazovnom radu jer ona potiču dječji estetski razvoj i pozitivan stav prema umjetnosti kao i njihov vlastiti likovni izričaj. Dok, praktični dio rada detaljno opisuje provedene likovne aktivnostima te analizira likovne radove djece. Cilj obje aktivnosti bio je upoznati djecu s umjetničkim djelima iz razdoblja Kubizma te istražiti kako će likovni radovi Pabla Picassa i Georges-a Braquea utjecati na njihov likovni izričaj.

Ključne riječi: dijete, likovno stvaralaštvo, umjetničko djelo, kubizam, likovni jezik

SUMMARY

This thesis discusses the importance of encouraging children's artistic creativity from an early age. The paper is divided into a theoretical and a practical part, and for the purposes of the practical part, two activities were carried out in the kindergarten "Tratinčica" in Zagreb. With the help of professional literature, the theoretical part of the work deals with artistic language and its basic elements, artistic techniques, motifs and themes. It is described in detail how to approach, observe and analyze works of art and to bring to children all the complexity of the visual phenomenon, all the visual elements and appearances of fine art, in a way they can understand. The development of art throughout history is covered, and the artistic direction of Cubism and the life of its founders - Pablo Picasso and Georges Braque are described in more detail. Furthermore, the importance of involving children in art activities from an early age is emphasized because it helps to realize their creative potential. Through research activities, using different materials and techniques, children unconsciously develop visual-spatial intelligence, aesthetic perception, imagination and specific artistic and expressive abilities. The main role in encouraging children's artistic creativity is played by the preschool teacher, because he designs the creative incentives that he will offer to the children. Before planning art activities, the preschool teacher must know children's general and artistic development, and especially their age and individual developmental characteristics. For quality educational work, the preschool teacher should be able to recognize the artistic type of the child and the phase in which he is currently, and know how belonging to a particular artistic type and phase affects his artistic expression and adapt his work accordingly. The educator should provide a wealth of motivational stimuli, encourage free and spontaneous artistic expression, while respecting the interests and possibilities of the children. The use of works of art in educational work is encouraged because they encourage children's aesthetic development and positive attitude towards art as well as their own artistic expression. While, the practical part of the paper describes in detail the art activities carried out and analyzes the children's art works. The goal of both activities was to introduce children to artworks from the Cubist period and to explore how the artworks of Pablo Picasso and Georges Braque will influence their artistic expression.

Key words: child, artistic creativity, work of art, cubism, artistic language

1. UVOD

Likovna umjetnost je grana umjetnosti koja koristi likovne simbole kako bi umjetnik mogao izraziti pojedine osjećaje, misli i ideje. Ona postoji u svim društvima, a stječe se usvajanjem likovnih vrijednosti kroz odgojno-obrazovni proces. Seže u doba najranijih ljudskih zajednica, a cilj joj je ljude oplemeniti duhovnim i humanim vrijednostima te prenijeti promatraču smisao umjetničkog djela, odnosno likovnu poruku.

Pojedinac koji želi upoznati, razumjeti te ovladati izražavanjem putem likovne umjetnosti, mora shvatiti da je ona vrsta govora i sredstvo komunikacije. Stoga, treba početi postupno, odnosno kada učimo strani jezik potrebno je krenuti od osnova, a isto vrijedi i za likovni jezik pa kako bi ga u potpunosti razumjeli i bili sposobni njime se koristiti prvenstveno trebamo svladati likovne elemente, načela kompozicije, likovne tehnike, motive i teme. Važno je naglasiti da se likovni jezik ne uči razumom, već osjećajem što znači da će svaki pojedinac likovnu umjetnost doživjeti na svoj način. Slunjski (2014) naglašava važnost likovnog jezika jer dijete njime izražava svoje potrebe, osjećaje te sve ono što ne može izraziti na neki drugi način. Naglasak stavlja na sam proces stvaranja, a ne produkt jer nam stvaralački proces pruža uvid u unutarnji svijet djeteta.

Djeca se rađaju s potencijalom i sposobnošću za likovno stvaralaštvo pa je temeljna zadaća odraslih da navedeno potiču tako što će djetetu osigurati poticajno okruženje gdje ono ima svakodnevni pristup likovnim materijalima jer samo u takvim uvjetima dijete može dosegnuti svoj puni potencijal.

Prije planiranja likovnih aktivnosti odgojitelj mora poznavati dječji opći i likovni razvoj, a posebice njihove dobne i individualne razvojne karakteristike. Isto tako, prilikom planiranja aktivnosti odgojitelji trebaju biti vođeni interesima i potrebama djece, a provedba likovnih aktivnosti s djecom treba biti lišena kritike, zakonitosti i pravila jer takav pristup sputava dječju slobodu, radoznalost, kreativnost te samopouzdanje. Važno je djetetu pružiti prostora da ono može samoinicijativno i spontano započeti s likovnim stvaralaštvom.

2. LIKOVNI JEZIK

Pojedinac koji želi upoznati i shvatiti slikarstvo, kiparstvo i arhitekturu te ovladati izražavanjem putem likovne umjetnosti, mora razumjeti da je ona vrsta govora, odnosno sredstvo komunikacije. Prema Belamarić (1986) likovni jezik ili likovni izraz djece je urođena sposobnost izražavanja koju oni ne preuzimaju, ne uče od okoline, već se ona razvija iz prirodnih potencijala djeteta, u smislu spontane interakcije između vanjske okoline i unutrašnjeg svijeta djeteta. Balić Šimrak (2010/2011) navodi da svako dijete ima svoj likovni jezik kojim nam prikazuje svoj unutarnji svijet, a na nama je da ga pokušamo razumjeti i bolje upoznati. Djeca sadržaje kojima se bavi njihova svijest izražavaju pomoću značenja i svojstava oblika, a ti oblici likovnog izražavanja nam potvrđuju da su djeci dostupni uvidi i znanja o svijetu i životu koji nadmašuju uobičajena iskustva. Osim toga, likovni oblici djeluju kao povratna sprega koja ojačava i učvršćuje dječju sposobnost percipiranja, poimanja i predočavanja te sposobnost stvaranja i oblikovanja.

Kada učimo strani jezik potrebno je krenuti od osnova, a isto vrijedi i za likovni jezik. Naime, kako bi u potpunosti razumjeli i bili sposobni njime se koristiti prvenstveno trebamo svladati njegove osnovne simbole, strukturu, funkciju i značenja. Svaki proces učenja zahtijeva postupnost, no u umjetnosti to ipak duže traje jer se jezik umjetnosti uči osjećajem, a ne razumom. Za razliku od učenja stranog jezika, u umjetnosti ne postoji gramatika ili niz pravila koje treba pratiti, to jest ne postoji pravilan način na kojeg treba likovno osjećati. Poznati francuski filozof Pascal imao je pravo kada je rekao da postoje zakoni srca koje um nikada neće razumjeti.

Sve knjige likovne umjetnosti imaju polovičan uspjeh jer postoje granice do kojih autor može racionalno, riječima voditi čitatelja pri upoznavanju likovnog govora. Unatoč trudu pisca, riječi ponekad nisu dovoljne da prenesu određene oblike likovnog jezika jer je njihov oblik isključivo emocionalan. Umjetnost je teško opisati riječima jer je subjektivna i slojevita, svatko je interpretira drugačije, na svoj način. Stoga, za njeno razumijevanje nam nije dovoljno poznavanje elementarnih pojmova likovnog govora, već i određena količina likovne intuicije. Likovna intuicija postepeno uvodi pojedinca u područje gdje racionalnost ne može ući, a riječ ne može pružiti informacije – svijet čistog likovnog govora.

Likovni jezik dijelimo na dva djela, onaj koji se može racionalno naučiti smjernicama koje slijede reprodukciju umjetničkih djela, dok drugi dio možemo spoznati samo likovnom intuicijom. Uspješno korištenje likovnog jezika podrazumijeva poznavanje obje, odnosno

racionalne i intuitivne strane. Također, Peić (1991) ističe da umjetnički smisao likovnog djela, točnije likovni tekst može spoznati samo pojedinac koji posjeduje oko senzibilno za instrumentaciju likovnog materijala, osjeća ulogu svih materijalnih faktora koji utječu na obradu materijala te ulazi u psihički dio likovnog jezika.

2.1. *Likovni elementi i načela kompozicije*

Osnovnu strukturu likovnog jezika čine likovni elementi – točka, crta, boja, ploha, površina, volumen, i prostor. Likovni elementi međusobno formiraju primarne likovne odnose, pomoću kojih oblikujemo i gradimo kompoziciju umjetničkog djela. (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010) Jakubin (1999) ističe da su likovni elementi sastavni dio našeg vizualnog dijela svijesti bez kojih nije moguće likovno gledati jer njihovim međusobnim povezivanjem i slaganjem dobivamo kompleksnije likovno značenje, odnosno oživotvorenu likovnu ideju.

Točka – je temeljna likovna i optička vrijednost, a u grafičkom smislu predstavlja najmanji grafički znak. Točke se mogu nizati vodoravno, okomito, dijagonalno, kružno ili slobodno, a po plohi mogu biti pravilno ili nepravilno raspoređene. Skupljenim ili raspršenim rasporedom točaka na plohi dobivamo svjetlije, odnosno tamnije vrijednosti koje stvaraju privid trodimenzionalnih oblika na plohi.

Crta – je osnovni likovni element crteža koji nastaje gibanjem točke ili suženjem polja. Označava putanju kretanja točaka na plohi ili u prostoru, a dijelimo ih po toku, karakteru i značenju.

- Crte po toku – podrazumijevaju ravne crte te krivulje svih vrsta i smjerova. Njihov osnovni smjer kretanja je horizontalni, vertikalni te dijagonalni različitih usmjerenja. U svom kretanju mogu biti otvorene i zatvorene što znači da stvaraju pravilne ili nepravilne likove.
- Crte po karakteru – mogu biti debele, tanke, dugačke, kratke, oštre, kontinuirane, guste i slično.
- Crte po značenju – mogu biti konturne ili obrisne (opisuju i odvajaju određene oblike na crtežu ili slici), strukturne (označavaju strukturu ili građu pojedinog oblika) i teksturne (izražavaju karakter površine lika ili oblika).

Boja – ima dvostruko značenje, prvo se odnosi na fizikalnu osobinu svjetlosti, to jest osjećaj kojeg u oku stvara svjetlost emitirana iz određenog izvora, dok se drugo odnosi na tvar

za bojenje koja može obojiti bezbojnu materiju. Kroz povijest su se problematikom, svojstvima i podjelom boja bavili mnogi znanstvenici, no najpoznatiju podjelu boja koja je prihvaćena i danas, napravio je njemački fizičar Wilhelm Ostwald. Napravio je tzv. Ostwaldov krug čistih boja koje se unutar kruga dijele na osnovne (međusobnim miješanjem daju sve ostale boje), sekundarne (nastaju miješanjem dviju osnovnih boja) i tercijarne boje (nastaju miješanjem jedne osnovne i jedne sekundarne boje). Nadalje, boje prema kontrastnim svojstvima dijelimo na slične ili harmonične koje su u Ostwaldovu krugu susjedne, odnosno slične te na različite ili kontrastne boje koje se nalaze jedna nasuprot drugoj.

Slika 1. Ostwaldov krug čistih boja

Ploha – je dvodimenzionalna stvarnost, element sačinjen od dužine i širine. Kao likovni element, prisutna je u slikarstvu, kiparstvu i arhitekturi. Plohe imaju pojedina likovna svojstva i svoj likovni karakter. Prema osnovnim svojstvima plohe dijelimo na;

- Samostalne plohe – ne zatvaraju neki oblik, već samostalno stoje u prostoru ili poput samostalnih likova oblikuju kompoziciju na plohi. Ploha ima svoj jedinstveni karakter pa može biti uglata, zaobljena, geometrijska, slobodna i slično.
- Funkcionalne (nesamostalne) plohe – zatvaraju određeni volumen. Česta su pojava u arhitekturi i kiparstvu gdje se volumen i prostor dodiruju.

Površina – je vanjski izgled plohe koji zbog brojnih načina obrade poprima određena teksturalna i fakturalna svojstva. Tekstura se u likovnom rječniku odnosi na karakter površine, a njezine temeljne vrijednosti su; glatka-sjajna, glatka-nesjajna (mat), hrapava-sjajna i hrapava-nesjajna tekstura. Što se tiče fakture, ona u likovnoj umjetnosti označava brojne likovno-tehničke postupke obrade površine umjetničkih djela. Može se reći da je faktura rukopis umjetnika, odnosno vidljiv znak tehnike rada pri oblikovanju umjetničkog djela. U slikarstvu

se navedeno odnosi na postupak nanošenja boje na podlogu koja se može nanijeti u tankom i prozirnem sloju pri čemu površina ostaje jednolična i glatka (lazurni nanos) ili u debelom, vidljivom sloju zbog čega površina djeluje hrapavo i grubo (impasto).

Volumen – možemo definirati kao obujam određenog tijela u prostoru. On može posjedovati unutarnji prostor (kuća, lopta itd.) ili biti zbijen i ispunjen nekom materijom. Volumen ispunjen nekom tvari naziva se masa (kamen, cigla, drvo, komad gline itd.). Priroda i čovjek stvaraju prostorne oblike – volumen, a njegovo oblikovanje u likovnom stvaralaštvu zove se skulptura ili kiparstvo. Kiparstvo po stupnju plastičnosti dijelimo na punu plastiku i reljef koji ujedno označavaju i osnovna svojstva volumena. Puna plastika se u prostoru oblikuje kao tijelo koje možemo sagledati sa svih strana (kip, statua ili mobil), dok reljef označava ispupčenja ili udubljenja na plohi, a dijelimo ga na visoki, niski uleknuti. Ostala svojstva volumena proizlaze iz načina oblikovanja, odnosno materijala kojim je volumen oblikovan te načina njegove obrade.

Prostor – obuhvaća dva pojma; dvodimenzionalnost i trodimenzionalnost. Dvodimenzionalni prostor ili prostor na plohi ima dvije dimenzije što znači da je određen svojom dužinom i širinom. Oblikujući na plohi možemo ostvariti privid trodimenzionalnog prostora, uz primjenu raznih perspektiva (vertikalna, ikonografska, obrnuta, geometrijska ili linearna, atmosferska, koloristička i poli-perspektiva) ili možemo ostati dosljedni plošnoj stvarnosti tako da upotrebom likovnih elemenata poštujemo zakon plohe. Što se tiče trodimenzionalnog prostora, u njemu se krećemo i živimo, a određen je širinom, visinom i dužinom. No, za kretanje kroz prostor i njegovo sagledavanje potrebno nam je vrijeme za koje možemo reći da je njegova četvrta dimenzija.

Važno mjesto u likovnoj umjetnosti zauzimaju kompozicija i njezina načela. Prema Peić (1999) kompozicija je umjetnost raspoređivanja raznih elemenata pomoću kojih slikar izražava svoje emocije. Dok, Herceg i suradnici (2010) kompoziciju definiraju kao skup likovnih elemenata u složenom međuođnosu koji zajedno tvore cjelovito likovno djelo. Likovna kompozicija uključuje više pojmova, a oni su sljedeći;

Kontrast – predstavlja međusobno suprotstavljanje kvalitete i količine likovnih elemenata (istovrsnih ili raznovrsnih). Nastaje uparivanjem suprotnih oblika (oblo-uglato, puno-šuplje..), boja (toplo-hladno..), crta (tanke-debele, ravne-zakrivljene..), položaja (vodoravno-uspravno..) i slično.

Harmonija – označava međusobnu usklađenost elemenata pojedine kompozicije. Nastaje kombiniranjem elemenata koji su slični po jednom ili više svojstava.

Ritam – se odnosi na način izmjene likovnih elemenata, odnosno njihovo pravilno i ravnomjerno izmjenjivanje. Ritam može biti nepravilan što znači da se elementi kompozicije slobodno izmjenjuju, bez pravila te pravilan koji može biti jednostavan ili složen.

Ravnoteža – u likovnoj umjetnosti predstavlja ujednačen odnos lijeve i desne strane. Postoje tri vrste ravnoteže; simetrična (nastaje rasporedom oblika iste veličine i težine u jednakom razmaku u odnosu na središnju os), asimetrična (nastaje rasporedom oblika različitih veličina i težina u različitom razmaku u odnosu na središnju os) i optička (kako bi se uspostavila treba obratiti pozornost na vizualno djelovanje određenih oblika te njihov smještaj na plohi i u prostoru – boja, svjetlo i tamno itd.).

Proporcija – označava međusobni odnos veličina dijelova određene cjeline. Postoje dvije vrste, a to su; izravna proporcionalnost (kada raste jedna, raste i druga veličina) i obrnuta proporcionalnost (kada jedna raste, a druga veličina pada).

Dominacija – podrazumijeva isticanje, naglašavanje, osnovnu ideju i slično. U vidu dominacije, glavni sadržaj se ističe u odnosu na druge dijelove kompozicije koji su mu podređeni i predstavljaju njegovu pratnju. Navedeno isticanje može se izraziti oblikom, veličinom, specifičnom bojom, tonskom razlikom, karakterom itd.

Jedinstvo – predstavlja sjedinjenje svih likovnih elemenata u jedinstvenu cjelinu te zagovara zajedništvo, pokret i snagu svih elemenata usmjerenih prema zajedničkom rezultatu, odnosno cilju.

Nadalje, prema Jakubin (1999) komponiranje označava proces međusobnog povezivanja likovnih elemenata u jedinstvenu cjelinu prema vlastitoj likovnoj ideji. Prilikom komponiranja, umjetnik mora obratiti pozornost na kompozicijska načela. Produkt komponiranja je kompozicija, a nju uvjetuju sljedeći čimbenici; koncepcija ili ideja, materijal, karakter i veličina plohe ili prostora u kojem se stvara, likovni elementi te likovna načela. Postoje više vrsta likovnih kompozicija, dijelimo ih na one koje poštuju zakon zadanog okvira; horizontalna (elementi su poredani vodoravno te prate horizontalu okvira) i vertikalna kompozicija (elementi se kreću okomito ili uspravno) te one koje narušavaju temeljne odnose kadra; dijagonalna (oblici su poredani dijagonalno u odnosu vertikalnu i horizontalu), kružna (oblici su poredani u kružnom slijedu), piramidalna (likovi i oblici poredani su u obliku

piramide) i slobodna kompozicija (oblici su slobodno raspoređeni u trodimenzionalnom prostoru ili plohi).

Nasuprot pojma komponiranje, nalaze se termini rekonponiranje i rekompozicija koji označavaju proces raščlanjivanja već stvorene kompozicije te njezinog ponovnog slaganja, odnosno komponiranja razloženim elementima na potpuno nov i jedinstven način zbog stvaranja novog vizualnog sadržaja. (Jakubin, 1999)

Herceg i sur. (2010) ističu da su likovni elementi sastavni dio svakog umjetničkog djela jer se njihovim odnosima stvaraju kompozicije. No, pojedini odnosi likovnih elemenata ne čine finalnu strukturu likovnog izraza, već složeniji oblik od elementa, što znači da se tek njihovom uporabom i kombiniranjem dobiva konačna likovna kompozicija i karakter kompozicije.

2.2. *Likovne tehnike*

Jakubin (1999) pod likovnim tehnikama podrazumijeva materijal potreban za realizaciju određene likovne ideje te način njegove obrade. Svako umjetničko djelo nastaje obradom, oblikovanjem odgovarajućeg materijala.

Prema području rada, likovne tehnike dijele se na tehnike plošnog oblikovanja i tehnike prostorno – plastičnog oblikovanja.

Tehnike plošnog oblikovanja dijelimo na:

Crtačke tehnike – dijelimo na suhe i mokre. Suhe tehnike su; olovka, kreda, ugljen i kemijska olovka, a mokre su; flomaster te sve tehnike rada s tušem i drugim tekućim sredstvima.

Slikarske tehnike – temeljni likovni element im je boja koju umjetnik nanosi izravno na podlogu u obliku poteza, mrlja ili većih obojenih površina. Dijelimo ih na suhe; pastel, kolaž, mozaik, vitraj i tapiserija, a mokre su; akvarel, gvaš, batik, tempera, ulje i freska. Osim podjele na suhe i mokre, slikarske tehnike možemo podijeliti na one kod kojih se boja kao pigment veže različitim vezivnim sredstvima – pastel, akvarel, gvaš, freska, ulje i tempera te na one gdje se boja već nalazi na određenim materijalima koji su njezini nosioci – kolaž, mozaik, tapiserija i vitraj.

Grafičke tehnike – podrazumijevaju tehničke postupke otiskivanja i umnožavanja crteža pomoću matrice. Matrica je obrađena ploča pomoću koje se izvodi otiskivanje grafičkih listova, odnosno grafike. Može biti od drveta, linoleuma, kamena, metala te brojnih drugih materijala.

Matrice grafičke tehnike prema načinu obrade dijelimo na; tehnike visokog tiska (drvorez, linorez, gipsorez i kartonski tisak), tehnike dubokog tiska (bakrorez, suha igla, bakropis, akvatinta i mezzotinta), tehnike plošnog tiska (litografija i monotipija) i tehniku propusnog tiska (sitotisak).

Tehnike prostorno – plastičnog oblikovanja dijelimo na:

Kiparske tehnike – osnovni likovni elementi su im volumen i prostor. U kiparske materijale spadaju; glina, drvo, metal, kamen, gips, žica, plastične mase te brojni drugi materijali. U procesu stvaranja umjetnik navedene materijale oblikuje modeliranjem, građenjem, klesanjem, lijevanjem i slično. Najvažniju ulogu pri obradi ovih materijala ima umjetnik jer njegov odnos prema obradi materijala definira konačan izgled umjetničkog djela, odnosno skulpture.

Arhitektonske tehnike – koriste se kao konstruktivni materijali prilikom gradnje, oblikovanja te izrade objekata s različitim životnim funkcijama. Arhitektonske, odnosno građevinske materijale možemo podijeliti na tradicionalne koji podrazumijevaju kamen, beton, drvo, staklo, opeku i slično te suvremene koji obuhvaćaju željezo, čelik, aluminijski, armirani beton itd.

Prema Herceg i sur. (2010) većina navedenih materijala može se koristiti u odgojno-obrazovnom procesu ovisno o dobnim, to jest razvojnim mogućnostima djece. No, odabir materijala i tehnika za likovno izražavanje djece ovisi i o brojnim drugim elementima.

Kako bi djeca uspješno mogla koristiti razne materijale pri likovnom izražavanju, najvažnije je da im on ne pruža otpor. Točnije, crtači materijali trebali bi biti meki, a slikarski bi se trebali lako razrijediti i nanijeti na određenu podlogu. Belamarić (1986) ističe važnost kvalitetnog pribora jer on pridonosi razvoju fine motorike i preciznosti. Prilikom upotrebljavanja boja, djeca trebaju imati dvije posude za vodu, jednu za nanošenje vode kistom na boju pa na podlogu, a drugu posudu za ispiranje kista po potrebi. Za razliku od navedenih tehnika, grafičke su ipak nešto zahtjevnije jer podrazumijevaju korištenje alata kao što su škare, tehnike otiskivanja i preše, batik, korištenje dlijeta za obradu drveta i slično.

Neovisno o odabiru tehnike i materijala, najvažnija je pozornost odgojitelja u radu s djecom. Pri likovnom izražavanju djece odgojitelj treba voditi računa o zaštiti namještaja i odjeće od potencijalnog prljanja bojama, glinom i slično te treba znati procijeniti koji materijal je siguran i primjeren za likovno izražavanje djece rane i predškolske dobi. Nadalje, primjerenost materijala djeci u metodici likovne kulture interpretira se i u odnosu na njihovu pedagošku vrijednost. Stoga, u odgojno-obrazovnim ustanovama se koriste slikarski materijali

i kistovi koji djeci omogućuju da bez napora pokrivaju podlogu na kojoj realiziraju svoju likovnu ideju, potiče se slobodno likovno izražavanje djece koje zahtijeva određen format, kist i boju, radi se na razvoju preciznosti i fine motorike prstiju pomoću materijala koji ostavljaju tragove tankih linija, dok se motorika prstiju i šake razvija kiparskim tehnikama, odnosno uporabom gline, plastelina i slično. (Herceg i sur., 2010)

2.3. *Likovni motivi i teme*

Potreba pojedinca za estetskim prikazivanjem određenih irealnih ili realnih i konkretnih motiva, dovoljan je povod za likovno oblikovanje. Herceg i suradnici (2010) takvo poticanje likovnog stvaralaštva nazivaju motivom ili temom. Dok, Peić (1991) likovnim motivom smatra sve ono što možemo vidjeti okom ili zamisliti maštom. Odabir motiva ovisi o likovnom materijalu i tehnici, karakteru umjetnika te epohe u kojoj on stvara.

Pod motivima podrazumijevamo; portret (prikaz ljudskog lika), autoportret (prikaz samog umjetnika), grupni portret (prikaz više konkretnih likova), figura, polufigura, akt (nago ljudsko tijelo), žanr-scena (prikaz svakodnevnih događaja), figuralna kompozicija (prikaz određenog događaja s više ljudskih figura), animalistički i povijesni motiv, interijer (prikaz unutarnjeg prostora s ili bez figura), mrtva priroda, krajobraz i drugi. Dok, tema predstavlja konkretnu oznaku prikazanog motiva na umjetničkom djelu, a često se nalazi u samom naslovu, primjerice; ime portretirane osobe, ime određenoga grada i slično. (Herceg i sur., 2010)

Svaki umjetnik u proces stvaranja, odnosno u umjetničko djelo unosi svoju individualnu osjetljivost za odabir motiva i način oblikovanja. Dakle, tema i motiv umjetničkog djela u potpunosti ovise o karakteru i vlastitom stilu umjetnika te najčešće odražavaju njegovu stvarnost i poimanje iste.

3. LIKOVNA UMJETNOST

Likovna umjetnost je grana umjetnosti u kojoj se koriste likovni znakovi kako bi se izrazili pojedini osjećaji i ideje. Produkt je estetskog djelovanja pojedinca čiji je rezultat estetski oblikovan izraz, odnosno umjetničko djelo. Likovna umjetnost postoji u svim društvima, a stječe se usvajanjem likovnih vrijednosti tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Seže u doba najranijih ljudskih zajednica, a cilj joj je obogatiti ljude duhovnim i humanim vrijednostima te prenijeti drugima vrijednu likovnu poruku ostvarenu u umjetničkim djelima. (Herceg i sur., 2010)

Svi su ljudi subjekti likovnog procesa jer u njemu zauzimaju ulogu stvaratelja ili korisnika. Likovna aktivnost je oblik estetskog komuniciranja među ljudima, koja ima određene specifičnosti u odnosu na druge načine komunikacije, to jest ima svoju autonomnost. Kušćević (2013/2014) ističe da otvorenost likovnog djela traži svoga interpretatora, to jest umjetničko djelo je predmet komunikacije i kao takvo traži dvosmjernu komunikaciju s promatračem.

Za razliku od znanosti koja stvarnost proučava objektivno, umjetnost je subjektivna, otvorena i slojevita zbog čega ljudi estetske poruke doživljavaju na razne načine. Herceg i suradnici (2010) navode da subjektivnost umjetničkog djela proizlazi iz individualnog procesa njegova nastanka u kojem umjetnik izražava svoju subjektivnu osjetljivost, ideje, stajališta, postupke stvaranja, osobnost i emocije. Kvaliteta umjetničkih djela varira, ovisno o stupnju kreativnosti umjetnika. Svaki proces stvaranja je jedinstven, kreativan i poseban jer prikazuje odnos umjetnika prema stvarnosti, a ne punu objektivnu stvarnost.

Umjetnička djela su fizički dostupna svima, no potreban je likovno senzibiliziran pojedinac s visokim stupnjem likovne kulture i iskustva kako bi u potpunosti mogao doživjeti vrijednost umjetničkog djela te se estetski i duhovno obogatiti. Kušćević (2013/2014) naglašava da umjetnička djela nadilaze prostor i vrijeme u kojem su nastala te pridonose razvoju čovjekova estetskog i kulturnog senzibiliteta. Kao dio svijeta prepunog raznih vizualnih sadržaja, umjetnička djela neprestani su dijalog između umjetnika i promatrača. Prilikom stvaranja umjetničkih djela nije važno sredstvo kojim se ona ostvaruju, već kreativan i jedinstven pojedinac koji stoji iza njih te estetska struktura koja djeluje na promatrače. Temeljna svrha likovnih djela jest senzibilizirati čovjeka za vrijednosti, čime se podiže kvaliteta života i ostvaruje kvalitetnija osobnost.

Likovno, stvaralački rad u velikoj mjeri pozitivno utječe na cjeloviti rast i razvoj djece. Stoga, likovna umjetnost treba biti sastavni dio odgojno-obrazovnog rada svakog odgojitelja. Kako bi se djecu upoznalo s likovnom umjetnosti, Herceg i suradnici (2010) smatraju da im odgojitelj postupno treba približiti svu složenost likovnog fenomena, sve likovne elemente i pojavnosti likovne umjetnosti, na njima razumljiv način. Važno je obuhvatiti svaki aspekt likovnog djela što znači da se djeci neće govoriti samo o likovnom jeziku, već će im se spomenuti i likovno-kreativne sposobnosti ili metode oblikovanja pojedinog umjetnika i slično.

3.1. Pristup likovnom djelu

Likovne umjetnosti (kiparstvo, slikarstvo, grafika i arhitektura) su vizualne umjetnosti ili umjetnosti oka. Oko je temeljni organ umjetnika pomoću kojega doživljavaju te izražavaju ono što su vidjeli. Upoznati se s likovnim umjetnostima ujedno znači i upoznati se sa životom oka, osobito njegovim životom vezanim uz emocionalni svijet čovjeka. (Peić, 1999)

Likovno djelo je u suštini slično čovjeku jer je i ono sastavljeno od opipljivog, materijalnog i psihičkog djela. Ljudi često pri prvom pogledu na likovno djelo žele odgonetnuti što je umjetnik htio reći, odnosno spoznati tajnu njegovog psihičkog dijela, bez prethodnog upoznavanja temeljnih elemenata onog fizičkog. Kao što u medicini postoji postupnost u spoznavanju čovjeka, tako ona postoji i u spoznavanju umjetnosti. Stoga, dušu likovnog djela može vidjeti samo onaj promatrač koji se prethodno upoznao njegovim tijelom. Peić (1999) pod tijelom likovnog djela podrazumijeva sve ono što je materijalno u njemu; crtački, grafički, slikarski, kiparski i arhitektonski materijal, oruđe kojim se materijal obrađuje te brojna tehnička pomagala koja su umjetniku potrebna prilikom oblikovanja materijalnog dijela likovnog izraza. Svaki likovni materijal i alat, unatoč tome što su mrtva materija, imaju svoju fizionomiju, odnosno ćud ili volju. Stoga, umjetnik mora pažljivo odabrati materijal koji će svojim karakterom i svojstvima u potpunosti odgovarati njegovoj likovnoj ideji.

Navedeni autor ističe da je jedan od glavnih zadataka pojedinca koji se želi likovno izraziti taj da se upozna sa specifičnostima likovne zvučnosti pojedinog likovnog materijala jer promatrač koji nema osjećaj za uživanje u specifičnoj ljepoti materijala, ima slabo razvijen vizualni sluh što znači mu nedostaje prvi korak u spoznavanju likovnog djela. Vizualni sluh može se postići isključivo izravnim i kontinuiranim odnosom oka i likovnog materijala koji

promatraču omogućava da isti motiv slikan s tri različite tehnike, vizualno čuje kao jednu partituru odsviranu na tri različita instrumenta.

Nakon detaljnog upoznavanja fizičkog, promatrač dolazi do psihičkog dijela likovnog rada koji podrazumijeva elemente likovnog duha koje je umjetnik unio u materiju. Peić (1999) psihičkim kreatorima umjetničkog djela smatra likovni osjećaj crte, boje i volumena. Osim navedenih elemenata, u modeliranju likovnog rada od iznimne su važnosti simetrija, proporcija i ritam koji se smatraju psihičkim regulatorima. Naime, oni komponiraju likovno djelo te omogućuju umjetniku da stvara redom, a promatraču da gleda redom.

Promatrač kojemu je oko senzibilno za instrumentaciju likovnog materijala i koji osjeća ulogu svih materijalnih faktora koji utječu na njegovu obradu te istovremeno ulazi i u psihički dio likovnog jezika, na pravom je putu da spozna ono najvažnije u likovnom djelu, a to je likovni tekst. Kako bi u potpunosti razumjeli umjetničko djelo, nije dovoljno znati samo proučavati motive likovnih djela, već treba shvatiti da se umjetnik služi motivom kako bi stvorio likovni tekst. Umjetnik u likovni tekst unosi cijelog sebe što znači da je umjetničko djelo odraz svih elemenata koji čine njegovu ljudsku i umjetničku ličnost.

Na likovno izražavanje umjetnika veliki utjecaj ima društvo i epoha u kojem on stvara. Društvena struktura pojedinog razdoblja vidljiva je u izboru motiva te likovnom tekstu (strukturu crte, boje i volumena). Kuščević (2013/2014) navodi da likovno djelo u sebi ima uzročno-posljedičnu vezu vremenom, prostorom i kulturom u kojoj je stvoreno. Da bi mogli spoznati likovni tekst određene epohe, važno je poznavati njezinu ličnost i karakter. Prema tome, bit i veličina likovne umjetnosti jest u njezinoj sposobnosti da u likovnom radu konzervira ljudski osjećaj te ga pomoću likovnog teksta otkrije onima koji ga znaju likovno čitati. (Peić, 1999)

U suvremenom odgoju i obrazovanju, sve se više važnosti pridaje implementiranju likovne umjetnosti u odgojno-obrazovni proces i njezinoj iznimnoj važnosti za evaluacijske i komunikacijske vještine te kreativni i kognitivni razvoj djece. Kako bi djecu potaknuli na likovno izražavanje, potrebno ih je upoznati s likovnim jezičnim sadržajima, motivima i temama. Prihvaćanje likovnog djela kod djece počinje razgovorom, a temelji se na kulturi opažanja, promatranja, doživljavanja, promišljanja i interpretiranja doživljenih sadržaja. Kao što je već navedeno, djecu treba u svijet likovnih umjetnosti uvesti postupno jer se pretpostavlja da se tako kod djece aktivira primjerena likovna osjetljivost potrebna za shvaćanje umjetničkih djela i njihovih poruka. Unatoč tome što je dijete likovno neobrazovan promatrač i ne poznaje

likovni jezik, likovno djelo u njemu i dalje potiče estetski doživljaj. Upravo zbog toga se potiče estetski odgoj djece predškolske dobi. (Kuščević, 2013/2014)

3.2. *Promatranje likovnog djela*

Peić (1999) ističe da je likovno promatranje jednako čitanju u književnom smislu, to jest likovno čitati znači biti sposoban čitati likovni tekst i likovni osjećaj izražen crtom, bojom i oblikom. Kod promatranja umjetničkog djela važno je likovni tekst odvojiti, odnosno očistiti od motiva. Okom treba očistiti umjetničko djelo od svega što nije likovni tekst i usmjeriti pažnju isključivo na govor crte, boje i oblika. Počinjemo likovno gledati, tek kada u oku imamo samo likovni tekst. Tada imamo priliku vidjeti čisti govor harmonije crta, boja i oblika koji nije opterećen asocijativnim ni deskriptivnim formama. Prema tome, umjetničko djelo se ne smije ocjenjivati prema motivu, već isključivo prema likovnom tekstu, a kako bi pojedinac bio sposoban što kvalitetnije likovno čitati i promatrati likovno djelo, važno je početi s likovnim osposobljavanjem što prije.

Petrač (2015) naglašava da je u likovnoj kulturi jedna od brojnih zadaća roditelja i odgojitelja pokazati djetetu kako gledati umjetničko djelo te ponavljanjem i uspoređivanjem proizvesti duhovno stanje i naviku kako bi ono shvatilo likovni rad, uživalo u njemu te se tako inspiriralo likovnom idejom koja je ostvarena slikarskim ili prostorno-plastičnim izrazom.

Nadalje, znanstvenici Charman, Rose i Wilson (2007, prema Kuščević, 2013/2014) osmislili su zanimljiv model nazvan *Ways in model* koji ohrabruje i potiče estetsko učenje djece kroz promatranje i doživljavanje umjetničkih djela. Imajući na umu važnost kreativnosti u „mišljenju i stvaranju“ djece, navedeni autori su model prikazali kroz četiri kruga u čijem je središtu promatrač jer se osobno prosuđivanje smatra presudnim za uspješnost ovog pristupa koji pretpostavlja; osobni pristup (promatranje i socijalno iskustvo koje promatrač donosi u interpretacijsko iskustvo), pristup objektu (analizira se boja, površina, oblik, tekstura, materijali, prostor i vrijeme koje se prikazuje u umjetničkom djelu), pristup subjektu (određuje se opseg, poruka, naslov, žanr i tema umjetničkog djela) te pristup kontekstu (utvrđuje se kako je objekt povezan sa stvarnim svijetom). Istraživačko učenje predstavlja fokus navedenog pristupa, dok odgojitelj u toj aktivnosti ima sekundarno mjesto jer uglavnom potiče djecu na postavljanje pitanja, razmjenu znanja, promišljanje, odnosno stavlja ih u ulogu istraživača.

Kako bi dijete potaknuli na promatranje, prvo ga trebamo dobro pripremiti što podrazumijeva davanje detaljnih uputa o tome što traže, promatraju i na što trebaju obratiti pozornost. Djeca sagledavanjem umjetničkog djela promatraju što ono prikazuje, a promatranjem dolaze do analiziranja tako što razlažu, grupiraju, odvajaju, uspoređuju te zaključuju. Dijete umjetničko djelo spoznaje njegovim promatranjem i analiziranjem na razini tematskog sadržaja – motiva. Razgovorom o umjetničkom djelu, djeca usvajaju likovne vrijednosti, razvijaju sposobnost percipiranja, prepoznavanja temeljnih likovnih pojmova i postaju svjesni doživljaja koje evocira kvalitetan likovni rad. Odgojitelj tijekom promatranja likovnog djela djecu treba poticati na razgovor, postavljati brojna pitanja te usmjeravati ih da slušaju jedni drugi i razmjenjuju svoja mišljenja, ideje i doživljaje. (Petrač, 2015)

Upoznavanje umjetničkog djela počinje reakcijama djece koje se temelje na osobnom kontekstu, asocijacijama i sjećanjima, a nakon toga slijedi kritička analiza likovnog djela. Upoznavanje ne uključuje samo njegovu analizu i promatranje, već ono uključuje i pričanje priča, igru, crtanje i zabavu jer sve navedene aktivnosti omogućavaju djeci da slobodno gledaju i razgovaraju o likovnom djelu. (Irwin, 2008, prema Kušević, 2013/2014) Piscitelli (1988, prema Kušević, 2013/2014) ističe važnost dječjeg skupnog promatranja i doživljavanja likovnih radova jer smatra da se kroz interakciji s drugom djecom, pojedincu pruža prilika za razmjenu misli, uvida i osjećaja što može rezultirati boljim razumijevanjem umjetnika, njegovog djela, ali i sebe samoga.

Herceg i suradnici (2010) navode da se složenost ili slojevitost likovnog djela može analizirati kroz tri cjeline; materijalnu egzistenciju likovnog djela (motiv ili povod, materijal ili medij, oblikovnu strukturu i likovnu poruku), kvalitete koje u djelo unosi umjetnik (likovna kreativnost, individualnost umjetnika i metoda oblikovanja) te kvalitete koje u djelo unose promatrači (utjecaj vremena, geografskog prostora i socijalnih faktora).

Petrač (2015) smatra da se likovno umjetničko djelo može promatrati i analizirati na razne načine, brojnim metodama;

- Promatranje i analiza prema tematskim likovno-tehničkim i likovno-jezičnim sadržajima i stilskim odrednicama te razvijanjem estetskih vrijednosti i stavova
- Promatranje i analiza nakon vlastitog pokušaja oblikovanja sličnih likovno-jezičnih sadržaja iste teme
- Promatranje i analiza nakon prethodnog opisa umjetničkog djela
- Opisivanje umjetničkog djela nakon njegova kratkog pokazivanja

- Promatranje i analiza od cjeline prema detalju i od detalja prema cjelini
- Promatranje i analiza od nejasnoga prema jasnome
- Usporedno promatranje i analiza umjetničkih djela

Kuščević (2013/2014) naglašava da se znanje likovnog jezika i iskustvo promatranja mogu steći jedino kontinuiranim susretom s umjetničkim djelima te promatranjem i doživljavanjem ponuđenih sadržaja likovnih radova. Petrač (2015) dijeli mišljenje, odnosno smatra da vještinu promatranja djeca stječu i razvijaju isključivo kroz vježbu.

3.3. *Analiza likovnog djela*

Termin analiza odnosi se na raščlanjivanje određene cjeline na njezine sastavne elemente. U likovnom smislu, prilikom analize umjetničkog djela pozornost obraćamo na motiv, materijal i tehniku kojom je likovni rad izveden. Likovnom analizom tražimo „riječi“ koje čine likovni tekst, a zatim ih pokušavamo interpretirati i doživjeti. Kako bi mogli kvalitetno analizirati likovno djelo, potrebno je u potpunosti vladati temeljnim stilskim odrednicama i likovnim jezikom. Analiza umjetničkog djela obuhvaća sljedeće; tematsku, likovno-jezičnu, likovno-tehničku i stilsku analizu.

Tematska analiza – odnosi se na tumačenje tematskog sadržaja umjetničkog djela. Razine proučavanja tematskog sadržaja ovise o dubini analize koju radimo s djecom određenog uzrasta. Tematska analiza obuhvaća;

- Predikonografski opis – primarno značenje; nabrojanje svega što se može vidjeti.
- Ikonografski opis – sekundarno značenje; prepoznavanje motiva, teme, likova, predmeta i slično.
- Ikonografska interpretacija – tercijarno značenje; otkriva pravo značenje tema, motiva, likova, itd.
- Ikonološka interpretacija – odgoneta znanstvene, društvene, vjerske i filozofske utjecaje na umjetnički proces, odnosno pruža dublje značenje likovnog djela.

Likovno-jezična analiza – podrazumijeva poznavanje i prepoznavanje likovnog jezika. Cilj joj je uočiti, prepoznati i opisati likovno-jezični sadržaj te likovne kompozicijske elemente slike, crteža, skulpture i slično, a dijeli se na;

Temeljni elementi analize slikarskog djela:

- Vrsta slikarskog djela; samostalno djelo, zidna slika, itd.
- Elementi forme (likovni jezik); vrste crta i boja, svojstva i kontrasti boja, itd.
- Kolorit boje; djelovanje svih boja (tope, hladne, itd.)
- Projekcija prostora i volumena; plošni prikaz, trodimenzionalni prikaz, vrste perspektiva i drugo.
- Vrsta osvjetljenja; direktno, difuzno, intenzitet svjetlosti, itd.
- Analiza kompozicije i kompozicijskih odnosa; vrsta kompozicije, odnos likovnih elemenata i slično.

Temeljni elementi analize kiparskog djela:

- Vrsta kiparskog djela; statua, reljef i mobil.
- Elementi forme; ploha, volumen i prostor (odnos mase i prostora), boja, itd.

Temeljni elementi analize arhitekture:

- Tlocrt; uzdužni ili centralni tip, itd.
- Konstruktivni elementi; stijene, stupovi, kružni svod, ravan strop i drugi.
- Fasada; geometrijski ili opći oblik, oblik prozora, kruništa i slično.
- Dekorativni elementi; boja fasade, spojnice, vijenci, itd.

Likovno-tehnička analiza – predstavlja sposobnost prepoznavanja i opisivanja likovnih tehnika i tehničkih postupaka.

- Likovna tehnika; slikarska (akvarel, tempera..), vrsta podloge, kiparska (glina, kamen, drvo..), itd.
- Tehnički postupak; odnosi se na način kojim umjetnik tretira površinu likovnog djela.

Stilska analiza – podrazumijeva prepoznavanje formalnih obilježja likovnog jezika određene epohe, pravca, stila te skupine ili pojedinog umjetnika, a obuhvaća sljedeće;

- Stilovi pojedinih razdoblja; antički, srednjovjekovni, itd.
- Nacionalni i lokalni stilovi; talijanska renesansa, renesansa na sjeveru, itd.
- Stilovi pojedinih pravaca; analitički i sintetički kubizam
- Osobni stilovi; J. Pollock, F. Kahlo...
- Čisti stil, srodnost s poznatim stilom ili mješavina stilova

- Vrijeme nastajanja i trajanja stilova, pravaca i faza
- Navesti ime autora analiziranog djela te naziv djela

3.4. *Likovna poruka*

Svrha umjetničkog djela jest utjecati na promatrača, odnosno prenijeti određenu likovnu poruku kao smisao svojeg postojanja. Estetska poruka je otvorena i subjektivna zbog čega je svaki pojedinac interpretira na svoj, drugačiji način. Temeljna razlika između znanstvenih, društvenih i estetskih poruka je u tome što su znanstvena i društvena poruka u potpunosti ili barem donekle jasne, dok je estetska poruka otvorena za interpretaciju te se može tumačiti na bezbroj načina. Herceg i suradnici (2010) ističu da je na ovom području potrebno razjasniti djelovanje velikog broja različitih likovnih elemenata i njihovih odnosa kao nositelja estetskih značenja koje promatrač treba dekodirati, odnosno estetski doživjeti, a zatim definirati adekvatnim jezičnim iskazom. To je veoma teško adekvatno, verbalno objasniti pa se estetsko-likovna poruka uglavnom mora shvatiti kao doživljaj, odnosno osjećaj koji se ne može riječima do kraja artikulirati, već samo polovično opisati. Književnost, glazba ili film u ljudima pobuđuju mnoštvo osjećaja koji se najčešće mogu jezično formulirati pa čak i prikazati likovnim sredstvima. No, brojna estetska raspoloženja pobuđena umjetničkom porukom do danas nisu definirana, unatoč velikom naporu stručnjaka. Stoga, svaki promatrač pojedinog umjetničkog djela upotrebljava svoje likovno iskustvo i stečeno bogatstvo likovnog doživljaja. Svako djelo je jedinstveno i mora se promatrati na poseban način, a to znači da su osjećaji i doživljaji pobuđeni likovnim djelom, raznovrsniji od fundusa dosad razvijenog govornog jezika.

4. RAZVOJ LIKOVNE UMJETNOSTI

Umjetnost je sastavni dio ljudske civilizacije od samog početka, a razvija se i nastaje zajedno s čovjekom kroz povijest. Uvijek odražava način na koji pojedinac sagledava život i svijet oko sebe. Stoga, na umjetnost je kroz povijest čovječanstva u velikoj mjeri utjecao razvitak društva, promjene u međuljudskim odnosima, načinu života i slično. Humanistička znanstvena disciplina koja se bavi navedenim, točnije izučavanjem likovne umjetnosti kroz povijest zove se *Povijest umjetnosti*. Osim proučavanja povijesnog razvoja likovnih umjetnosti, bavi se analizom, opisivanjem, vrednovanjem te odnosima između pojedinih umjetničkih djela, životom i stvaralaštvom određenih umjetnika i odnosima različitih kultura.

Umjetnost nas vodi kroz brojne epohe, pokrete i stilove čime nam pruža uvid u povijest i omogućava da se povežemo s civilizacijama koje su bile prije nas. Točnije, umjetnost nam približava svjetonazor, kulturu, način života, važna povijesna događanja te brojne druge ključne informacije određenog razdoblja. Sve započinje razdobljem prapovijesti koje obuhvaća period od pojave prvog čovjeka pa sve do pojave prvih pisanih izvora u pojedinih naroda. Razdoblje prapovijesti dijelimo na starije kameno doba (paleolitik), srednje kameno doba (mezolitik), mlađe kameno doba (neolitik) te na bakreno, brončano i željezno doba.

Slika 2. Ranjeni bizon; pećina Altamira u Španjolskoj, 15000. i 10000. pr.Kr.

Za vrijeme paleolitika javlja se prvi likovni znak - otisak otvorene šake napravljen bojom ili krvlju žrtvene životinje kojim je čovjek zabilježio svoje postojanje. Zbog nedostatka pisma, ljudi su svoja zapažanja i dojmove oslikavali na zidovima špilja. Stoga, uz otiske ruku u špiljama često možemo pronaći urezane, naslikane ili isklesane brojne motive iz svakodnevnog života. Iz tog razdoblja datiraju i prvi predmeti oblikovani ljudskom rukom.

Pronađena su razna oružja i oruđa izrađena od prirodnih materijala čija je površina brižljivo obrađena, a nekolicina predmeta čak ima i urezane crteže. Time su predmeti dobili estetsku vrijednost što nam ukazuje na to da su ljudi tada željeli postići više od elementarne uporabne vrijednosti predmeta, odnosno da su težili za umjetničkim izrazom (Jakubin, 2003). Za doba mezolitika važno je napomenuti da se javlja prva kompozicija, dolazi do promjene teme – pojava ljudskog lika, počinje se koristiti keramika i javlja se apstraktna umjetnost. Neolitik je karakterističan po tome što ljudi u tom periodu počinju svjesno ukrašavati predmete, koriste čiste likovne forme (krug, kvadrat, trokut) te se javljaju prve monumentalne javne skulpture – megaliti. Što se tiče bakrenog, brončanog i željeznog doba, njih je obilježila izrada prvih nastambi i upotreba različitog građevnog materijala, uporaba bakra i željeza, izrada predmeta za svakodnevnu uporabu, korištenje figuralne plastike od jantara, itd.

Slika 3. Stonehenge; okolica Amensburya u Engleskoj, 3000. – 1000. pr. Kr.

Nakon prapovijesnog razdoblja, zbog pojave pisma, željeza i bronce, ljudska civilizacija, kultura i umjetnost su znatno napredovale. Veliki skok u razvoju krenuo je s Mezopotamijom, odnosno Sumerskom kulturom s kojom započinje mezopotamijska umjetnost. Počinje širenje gradske kulture, osnivaju se prvi gradovi – države i nastaju prvi obredni objekti, odnosno hramovi – zigurat. Nastaje i prvo slikovno pismo uklesano u glinene pločice iz kojeg se kasnije razvilo klinasto pismo kojim je pisan najstariji poznati zakonik svijetu – Hamurabijev zakonik. Ljudi se bave izradom plitkih reljefa u ocakljenoj opeci i alabasteru, umjetnički obrađuju bakar, cink i zlato, koriste upečatljive boje te grade monumentalne palače koje krase skulpture vladara.

Značajan utjecaj na daljnji razvoj umjetnosti imala je staroegipatska umjetnost i kultura. Temeljno načelo na kojem počiva jest vjerovanje u vječnost. Željeli su se oduprijeti prolaznosti života, a jedan od načina s kojim su ostvarili svoju filozofiju bila je izgradnja prvih piramida i mastaba. Svjesni da ljudski život ima svoj početak i kraj, gradili su brojne objekte i kipove faraona koji će ih nadživjeti i trajati „vječno.“ Egipatska umjetnost izgradila je temelj za druge

civilizacije i kulture te postavila velike norme poput monumentalne arhitekture, vrlo strogu simetriju, plošno slikarstvo strogih pravila i slično.

Slika 4. Piramide u Gizi, oko 2620. – 2500. pr. Kr

Zbog svojih likovnih uzora i misaonih vrijednosti, antička civilizacija postala je nadahnuće Europi i svijetu te je svojim uvjerenjima u potpunosti promijenila svijest i sliku čovjeka o njegovom položaju u svijetu. Razdoblje antike obilježio je individualizam, odnosno čovjek prvi put u povijesti dolazi u središte stvaranja i postaje mjerilo svih stvari. (Jakubin, 2003) Pozornost je preusmjerena na unutrašnjost građevina koje krasi mozaici, reljefi, niše, ukrasi, stupovlje i skulpture, dolazi do gradnje prvih kazališta, stadiona i stambenih objekata te se počinje razumijevati i cijeniti umjetnost čiji je cilj realistično prikazati svijet oko sebe.

Slika 5. Kazalište u Epidauru; Grčka, 350.pr.Kr.

Slijedi srednjovjekovna umjetnost koja svoj vrhunac doživljava u vrijeme romanike – prvog europskog stila. Umjetnost srednjovjekovnog razdoblja usko je vezana uz kršćanstvo.

Stoga, dolazi do gradnje mnoštva katedrala i samostana koji postaju žarišta kulturnog i umjetničkog života. Crkve nalikuju više tvrđavi nego sakralnom prostoru, a neka od drugih obilježja tadašnje gradnje su; masivnost, čvrstoća, jednostavnost, zatvorenost i slično. U kiparstvu prevladavaju niski reljefi koji su linearno oblikovani, priljubljeni uz plohu zida te služe kao ukras koji obogaćuje i pridodaje cjelokupnom dojmu građevine, dok je slikarstvo sačinjeno od freska i slikanja na daskama.

Slika 6. Paklene ralje; iluminacija iz Winchesterskog molitvenika; London, oko 1150.

Srednji vijek obilježava razdoblje gotike u kojem dolazi do procvata gradova, obrta, trgovine i novčarstva. Suprotno od romanike, za gotiku je karakterističan internacionalizam što znači da u cijeloj Europi prevladava jedinstveno obilježje i duh. Arhitekturom gotike prevladava vertikalna pretežitost – težnja za visinom, obilje ukrasa te načelo jedinstva gdje su prostor i volumen sjedinjeni u jedinstvenu cjelinu. U kiparstvu i slikarstvu gotike prisutna je sakralna i svjetovna tematika, no u ovom periodu ipak više prevladavaju motivi običnih ljudi koji su krasili freske, tapiserije te iluminirane knjige.

Razdoblje od 15. do 16. stoljeća u umjetnosti nazvano je renesansom. Dolazi od francuske riječi *renaissance* što znači obnova ili preporod, a nastala je na području talijanskih gradova iz kojih se kasnije proširila po cijeloj Europi i novootkrivenom svijetu. Renesansa u središte stvaralaštva stavlja čovjeka te detaljno proučava njegovo tijelo, anatomiju i prirodu. U umjetničkim djelima tog razdoblja naglašena je ljepota i snaga ljudskog tijela, a težilo se postići idealan spoj realnog i idealnog, svagdašnjeg i uzvišenog. Religijske teme i dalje su prisutne, no gube na važnosti jer umjetnici počinju bilježiti prizore iz svakodnevnog života. Renesansni umjetnici prilikom stvaranja uzor pronalaze u antici, to jest preuzimaju tehniku tog razdoblja;

jednostavnost, strogu simetriju, jasnoću, eleganciju, vedrinu, dominaciju toplih boja itd. Isto tako, arhitektura renesanse inspiraciju pronalazi u razdoblju antike. Zbog toga se odbacuje gotička težnja za visinom, građevine postaju proporcionalne čovjeku i slično.

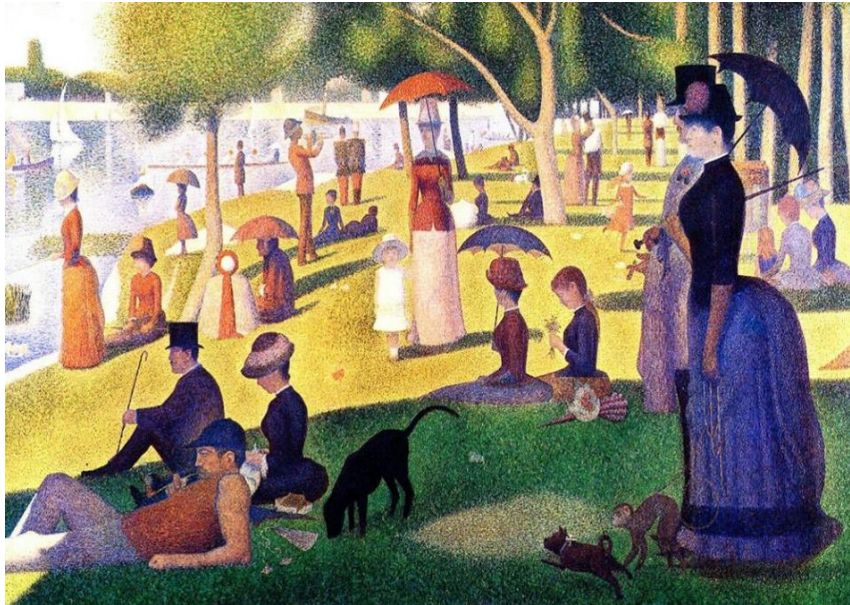

Slika 7. Stvaranje Adama; Michelangelo Buonarroti; Vatikan, 1508. – 1512.

Barok je naziv koji se upotrebljava za stil rođen u Rimu između 1600 i 1750. godine. Dolazi od portugalske riječi *barrucco* što u prijevodu znači biser nepravilna oblika, a označava razdoblje raskoši, kićenosti i dekorativnosti. Umjetnost baroka teži stvaranju iluzije beskrajnog prostora, blagih prijelaza između svjetla i tame, nejasnih izvora svjetlosti te stvaranju povezanosti arhitekture, kiparstva i slikarstva. I dalje prevladavaju religijske teme, no smješta ih se u svakodnevna okruženja i situacije. Nastaju žanrovi te se umjetnici specijaliziraju za određeno područje (mrtva priroda, portret, pejzaž, povijesne scene itd.). Barok je izrazito miran period u umjetnosti u kojem dolazi do napretka, raskoši i blagostanja. No, razdoblju u umjetnosti bez velikih povijesnih promjena uskoro dolazi kraj.

Početakom 19. stoljeća dolazi do naglih promjena u društvu, započinje industrijska revolucija, a čovjek počinje shvaćati svoju ulogu političkog i društvenog bića. U većem dijelu svijeta dolazi do promjene prijašnjih političkih, društvenih i gospodarskih sustava. Industrijalizaciji se pridaje velik značaj, mnogo se ulaže u razvoj strojeva i tehničkih izuma što je vidljivo u velikom napretku u razvoju prometa. Zbog naglog razvoja industrijske tehnike, ljudi sve više nade i vjere pridaju strojevima. Ubrzo se strojevi počinju smatrati božanstvima, religija se zanemaruje, a čovjek zaboravlja vrijednost vlastitih ruku, duha i čovječanstva. Vjerovalo se da će masovna industrijalizacija riješiti egzistencijalne probleme čovjeka. No,

dogodila se potpuna suprotnost, radnu snagu su zamijenili strojevi, a čovjek je postao bespomoćan i nebitan.

Slika 8. Nedjeljno poslijepodne na otoku La Grande Jatte; Georges Seurat, 1884.

Što se tiče umjetnosti, od 19. stoljeća prestaje vladati samo jedan stil ili pravac, već nastaje mnogo stilova koji istovremeno imaju utjecaj. Počinje razdoblje moderne umjetnosti koja predstavlja raskid s tradicijom, a teži što većim savršenstvom forme, slobodom i osobnim izričajem pojedinog umjetnika. Stoljeće velikih promjena obilježili su klasicizam, romantizam, realizam, impresionizam, postimpresionizam i secesija koja svoj vrhunac doživljava početkom sljedećeg stoljeća. Klasicizam je težio objektivnošću, jednostavnošću i strogošću oblika, dok romantizam u potpunosti odbacuje načela klasicizma te zagovara osjećaje nasuprot razumu, naglašava iracionalnost, subjektivnost i transcendentalnost. Velik trag u povijesti ostavio je i realizam koji teži što većom objektivnošću, a čije je načelo „l'art pour le peuple“, odnosno umjetnost rade ljudi. Impresionizam je smjer koji se temelji na slobodnom i spontanom izražavanju svega viđenog. Slijedi ga postimpresionizam koji predstavlja skupinu umjetnika u potrazi za novitetima kako bi proširili i nadogradili impresionizam. Posljednji pravac koji je ostavio trag u 19. stoljeću, ali ne i manje važan je secesija. Secesija je prvi i posljednji stil na prelasku stoljeća koji je uspio objediniti cjelokupno ljudsko stvaralaštvo.

Razdoblje 20. stoljeća predstavlja jedno od najplodnijih perioda umjetnosti. Dolazi do velike prekretnice gdje naglasak prestaje biti na uljepšavanju stvarnosti i postizanju savršenstva, već na oslobađanju ljudskog, odnosno umjetničkog duha u potpunosti. Umjetnici ovog razdoblja težili su odmicanju od tradicionalnih pristupa životu, postizanju stvaralačke

slobode i pronalasku novog načina doživljavanja stvarnosti. Traganje za novim i drugačijim vrijednostima se nastavlja, umjetnici istražuju mogućnosti i granice novih načina oblikovanja u nadi da će pomoću njih doći do vlastitog, nenametnutog poimanja svijeta. Nепrestano eksperimentiranje umjetnika stvorilo je dobre temelje za razvoj novih umjetničkih pravaca koji će zauvijek promijeniti pogled na svijet i umjetnost.

Slika 9. Vrisak; Edvard Munch, 1893.

Dolazi do nastanka brojnih umjetničkih pravaca koji ne utječu jedan na drugoga, već usporedno traju i djeluju. Umjetnost 20. stoljeća obilježilo je mnoštvo tzv. izama; fovizam, kubizam, ekspresionizam, nadrealizam, apstraktna umjetnost i brojni drugi. Prema Janson (2003) prošlo stoljeće je obilježilo mnogo više umjetničkih stilova, no ima ih toliko da nikada nije napravljen točan popis.

Umjetnost i povijest isprepliću se od samoga početka ljudske civilizacije. Umjetnost je reprodukcija čovjeka u kojoj se ogleda ljudsko poimanje svijeta, temeljne vrijednosti, razina znanja i spoznaje te duhovnog bogatstva. Ona je medij koji pojedincu omogućava komunikaciju sa svijetom kroz umjetnička djela, koja su poput ogledala u ljudsku dušu. Umjetnost se koristi kao sredstvo komunikacije još od doba prapovijesti, što znači da je sve što se događalo tijekom povijesti ljudske civilizacije, proporcionalno prikazano i u povijesti umjetnosti. Na temelju navedenog, može se zaključiti da je umjetnost nezamjenjivo sredstvo komunikacije koje nam pruža uvid u prošlost i sadašnjost, a nagoviješta i budućnost.

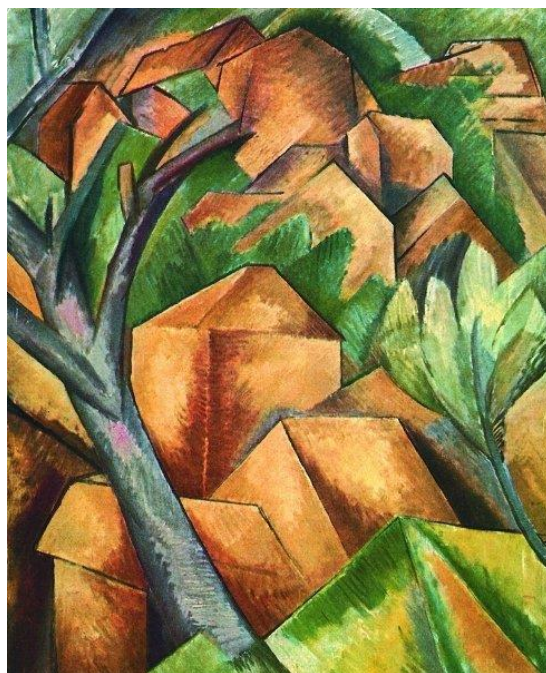
5. KUBIZAM

Kubizam je umjetnički pravac moderne umjetnosti nastao na području Francuske 1907. godine. Dolazi od francuske riječi *coubisme* što u prijevodu znači kocka – temeljni oblik kubizma. Počiva na Cézanneovoj teoriji da se svi oblici u prirodi mogu likovno ostvariti prema geometrijskim likovima kugle, valjka i stošca. Najpoznatiji predstavnici kubizma su Pablo Picasso i Georges Braque koji ga zajedno grade od 1907. do 1914. godine. Umjetničko djelo koje se smatra prvom kubističkom slikom je ulje na platnu Pabla Picassa, odnosno *Gospođice iz Avignona*. Picassovo platno je revolucionarno jer je u njemu prvi put perspektiva razlomljena u nekoliko dijelova. Slika prikazuje pet djevojaka, od kojih je njih četvero u stojećem, a jedna u čučućem položaju. Likovi djevojaka prikazani su razbijenim, deformiranim oblicima, osjenčanim na rubovima koji pružaju efekt trodimenzionalnosti, a ujedno podsjećaju i na motive karakteristične za primitivnu umjetnost. Svojstva slična onim u primitivnoj umjetnosti, Picassu su poslužila kao kritika društvu, to jest klasičnom shvaćanju ljepote.

Slika 10. *Gospođice iz Avignona*; Pablo Picasso, 1907.

Važno je spomenuti umjetničko djelo Georges Braquea – „Kuće u E'Lestqueu“ koje se smatra prvim pejzažem kubizma, a naslikano je 1908. Slika sadržava elemente ranog kubizma ili tzv. *Cézannisme*, prikazuje kuće i stabla svedene na jednostavne geometrijske oblike koristeći ograničeni opus zemljanih boja. Poput Picassovih *Gospođica iz Avignona*, Braqueove su kuće također imale važnu ulogu pri nastanku Kubizma, odnosno nazivu samog pokreta. Naime, Braque je preselio svoja umjetnička djela u Pariz kako bi ih ponudio Jesenskom salonu te pokazao Pablu Picassu s kojim će kasnije blisko surađivati. Žiri Jesenskog salona odbio je sva ponuđena djela, a Matisse je tada za Braqueove pejzaže rekao da nalikuju nagomilanim kockama, što je rezultiralo nastankom termina Kubizam.

Slika 11. Kuće u E'Lestqueu; Georges Braque, 1908.

Nastanak kubizma bio je timski rad Picassa i Braquea, a njihova suradnja smatra se jednom od najvažnijih u povijesti umjetnosti. Poznanstvo dvaju umjetnika započelo je tako što ih je Daniel-Henri Kahnweiler upoznao 1907. Umjetnici su ubrzo započeli suradnju, te već 1908. formiraju skupinu slikara i pjesnika poznatu kao *Groupe du Bateau-Lavoir*, nazvanu prema kući u kojoj je Picasso živio od 1904. godine. (Read, 1967) U razdoblju od 1910. do 1914. Pablo Picasso i Georges Braque, zajedničkim snagama razvijaju dvije vrste kubizma – analitički i sintetički. Navedeni termini uvedeni su 30-ih godina kao povijesne interpretacije razvojnih faza kubizma. Analitički kubizam (1909 – 1912) je karakterističan po istovremenom prikazivanju motiva iz različitih perspektiva što rezultira njihovim rascjepkanim prikazom, dok je glavno obilježje sintetičkog kubizma (1912 – 1914) gradnja kompozicije koja spaja apstraktne geometrijske oblike, najčešće likovnom tehnikom kolaža. Kubizam je prvi moderni

likovni pravac koji je uspostavio samostalan likovni poredak na slici, pritom zanemarujući tradicionalno iluzionističko slikarstvo te racionalnu analizu elemenata stvarnosti. Također, ponudio je potpuno novi način gledanja na svijet i time je imao presudan utjecaj na daljnji razvoj moderne umjetnosti. (Šuvaković, 2005)

5.1. *Analitički kubizam*

Analitički kubizam razvijali su Picasso, Braque i Juan Gris između 1909. i 1911. godine. Faza je nazvana tako zbog njihovog pretjeranog analiziranja predmeta i prostora koji zauzimaju. Picasso i Braque su tih godina toliko blisko surađivali da je njihove slike bilo zahtjevno razlikovati. Stoga, nije u potpunosti poznato tko je začetnik sintetičkog kubizma. (Janson, 2003) Ovim razdobljem prevladavala je tematika mrtve prirode i pejzaža, najčešće su slikali ono što im je bilo nadohvat ruke – boce vina, hrana, novine i slično. Odličan primjer mrtve prirode ovog razdoblja je umjetničko djelo Georges-a Braque-a – „Violina i paleta“. Usprkos tome što se Braque sada okrenuo većoj razini fragmentiranosti, motivi mrtve prirode su i dalje prepoznatljivi. Riječ je o jednostavnoj slici izduljenog, uskog formata gdje Braque uz pomoć prigušene palete boja i mijenjanjem točke gledišta, prikazuje paletu, glazbene note na stalku te violinu čime tvori uravnoteženu kompoziciju. Predmeti su vertikalno raspoređeni u prostoru slike što njihovu točnu orijentaciju čini nejasnom. Braque je violinu rastavio na više dijelova i ponovno složio, ali je svaki komad prikazao iz drugog kuta gledišta. Važno je istaknuti da je Braque slici dodao naturalistički prikazan čavao, iz tradicionalne perspektive. Tim elementom je htio osigurati da kubizam ne izgubi dodir sa stvarnošću. (Arnason, 2009) Sličnom tematikom bavio se i Picasso, a jedan od njegovih najpoznatijih primjera je „Djevojka s mandolinom“, nastala 1910. godine. Usporedivši dva djela, Picassov stil je manje radikalan, ljudska figura zadržava organski oblik te se na nekim dijelovima jasno odvaja od pozadinske plohe skulpturalnim modeliranjem.

Važno je napomenuti Picassov „Portret Daniel-Henryja“ koji slovi kao remek djelo analitičkog kubizma te Braqueovu sliku „Portugalac“ na koju je prvi put dodao šablonski slikana slova i brojeve. To je samo jedan primjer kubističkih inovacija koje su utjecale na daljnji razvoj moderne umjetnosti.

Dakle, analitički kubizam je termin koji označava razdoblje suradnje Picassa i Braque-a u kojem je naglasak bio na analiziranju, fragmentiranju i seciranju predmeta. Plohe i volumeni

na slikama odvojeni su oštrim bridovima, a problem prostora i volumena rješava se svjetlom i sjenom pri čemu su oblici razlomljeni na manje dijelove. Temeljno načelo analitičkog kubizma je prikazivanje istog predmeta iz nekoliko različitih kutova gledišta. Sažeto rečeno, kubisti na slikama prikazuju simultano ono što u zbilji možemo vidjeti samo u određenom vremenskom slijedu. Kubisti su time srušili dotadašnji zakon da se pojedini predmet može prikazati samo iz jedne točke gledišta.

Slika 12. Violina i paleta; Georges Braque, 1909.

5.2. Sintetički kubizam

Neprekidno istraživanje Picassa i Braquea za alternativnim načinima prikazivanja dovelo ih je do izuma kolaža, a s time i do druge faze – sintetički kubizam. Druga faza kubizma napušta iluzionističko svojstvo slike, a umjesto toga počinje koristiti stvarne predmete kojima stvara kompozicije kakvih u prirodi nema. Picasso i Braque su u razdoblju od 1912. do 1914. slikali mrtvu prirodu koja je gotovo sva bila napravljena od raznih materijala koje su rezali i

lijepili na platno. Djela su upotpunili sa svega nekoliko linija ili manjih detalja. (Janson,2003) Sintetički kubizam započeo je Picassovim djelom Mrtva priroda s pletenom trskom za stolice, nastalom između 1911. i 1912. Ovo djelo je izuzetno jer prikazuje kompleksan aranžman različitih likovnih jezika, od kojih svaki prikazuje stvarnost na poseban način. Picassova mrtva priroda ovalnog je formata, prikazuje predmete rasute po stolu, uokvirena je komadom užeta, a na gornjoj polovici je zalijepljen komad dekorativnog platna s uzorkom pletene trstike. Miješanjem materijala, promatrač dobiva dojam kao da je apstraktna priroda postavljena na stvarnu površinu – ispletenu trsku, poput nekog poslužavnika, dok materijal poslužavnika još više ističe užu. Picasso je time stvorio revolucionarno djelo kojim osporava temeljne umjetničke norme. (Janson, 2003)

Slika 13. Mrtva priroda s pletenom trskom za stolice; Pablo Picasso, 1911. – 1912.

Materijal kojeg su Picasso i Braque koristili u svojim kolažima imao je dvostruku ulogu, odnosno oni su njime kombinirali i davali oblik, dok su simultano po njima crtali ili slikali kako bi im dali figurativno značenje. Materijal ne gubi tako svoj prvobitni identitet, već njegova funkcija postaje da predstavlja ono što jest i prikazuje, odnosno bude dio slike. (Janson, 2003)

Razdoblje sintetičkog kubizma, a ujedno i suradnja Picassa i Braquea završava početkom rata, 1914. godine. Kubizam je kritika klasičnog slikarstva, a nastao je kao reakcija na fovizam i potrebu za prostorom u slici. Kubisti su vjerovali da stvarnost ima mnogo definicija, a samim time predmeti u prostoru, a i sam prostor nemaju apsolutan oblik. Prisna suradnja Picassa i Braquea bila je jedna od najvažnijih u povijesti likovnoga stvaralaštva, a njihova zajednička vizija imala je neizmjeran učinak na budućnost zapadne civilizacije.

5.3. *Pablo Picasso*

Pablo Ruiz Picasso rođen je 25. listopada 1881. godine u Malagi, malom pokrajinskom gradu na južnoj obali Španjolske. Bio je španjolski slikar, grafičar, kipar, keramičar, scenograf, suosnivač kubizma te jedan od najvećih i najutjecajnijih umjetnika 20. stoljeća. Otac mu je bio slikar i predavao je crtanje u lokalnoj školi, a njega je podučavao do trenutka kada je Picasso igrom slučaja, dovršio jednu njegovu sliku. Otac je bio zadivljen produktom i predao je Picassu sve svoje boje, kistove i palete te izjavio da on više neće slikati. Picasso se s obitelji seli u Barcelonu gdje pohađa Umjetničku školu, potom kratko studira slikarstvo na akademiji San Fernando u Madridu. Po završetku školovanja vraća se u Barcelonu gdje često boravi u kavani Els Quatre Gats, glavnom okupljalištu katalonskih umjetnika i pisaca. Početkom 1900. tamo je imao svoju prvu izložbu, no on je cijelo vrijeme sanjao o Parizu gdje se napokon uputio u listopadu iste godine. Tamo je bio prihvaćen i slobodno je mogao provoditi svoje umjetničke eksperimente. Između 1901. i 1906. godine nastala su dva samostalna Picassova razdoblja; plavo i ružičasto. Plavo razdoblje počinje 1901. nakon smrti bliskog prijatelja, a traje do 1904. Slike su bile mračne, a najčešće je slikao figure i motive koji prikazuju ljudsku nevolju, pritom koristeći plavu paletu boja. Jedna od najpoznatijih djela toga razdoblja je „La Vie“ što u prijevodu znači život. Na lijevoj strani slike nalazi se mršavi mladi par, odnosno muškarac i njegova ljubavnica, dok se na desnoj strani nalazi žena s djetetom u rukama koja je prekrivena teškom draperijom zbog koje poprima djevičanski izgled. (Arnason, 2009) Slijedi ružičasto doba kada se Picasso okreće toplijim tonalitetima i novim temama. To razdoblje obilježila su brojna djela, ali najpoznatija su „Obitelj cirkusanata“ i „Gertrude Stein“. Zatim, 1907. godine stvara najvažnije djelo 20. stoljeća, „Gospođice iz Avignona“ i time započinje razdoblje kubizma koje traje do 1919. Prvi svjetski rat i kraj suradnje s Braqueom su u velikoj mjeri utjecali na Picassa i započeli njegovo razdoblje kompleksnog stvaranja. Tada su nastala djela poput „Kupačice“ i „Olga u fotelji“. Dvadesete godine obilježila je njegova povremena suradnja s grupom nadrealista. Tada se ponovno vratio na najdražu Cezaneovu i Renoirovu temu kupačica pa su nastala djela „Kupačica u igri sa loptom“, „Kupačica otvara kabinu“ i slično. Tridesete godine obilježene su Picassovim privatnim problemima i krizama, no to ga nije spriječilo u stvaranju umjetničkih djela „Portret Marie-Therese“ i „Portret Dore Maar“. Počinje turobno razdoblje španjolskog Građanskog rata kada Picasso za španjolski paviljon Svjetske izložbe stvara najmoćniju antiratnu izjavu moderne umjetnosti, „Guernica“. Ubrzo i Francuska ulazi u rat pa nastaju djela koja prikazuju nezamislive tragedije poput; „Vrč i kostur“, „Mačka

koja lovi pticu“, itd. Nakon rata Picasso seli u malo selo na jugu Francuske gdje nastavlja stvarati, a umire 8. travnja 1978. godine na imanju Notre-Dame-de-Vie u Mouginsu.

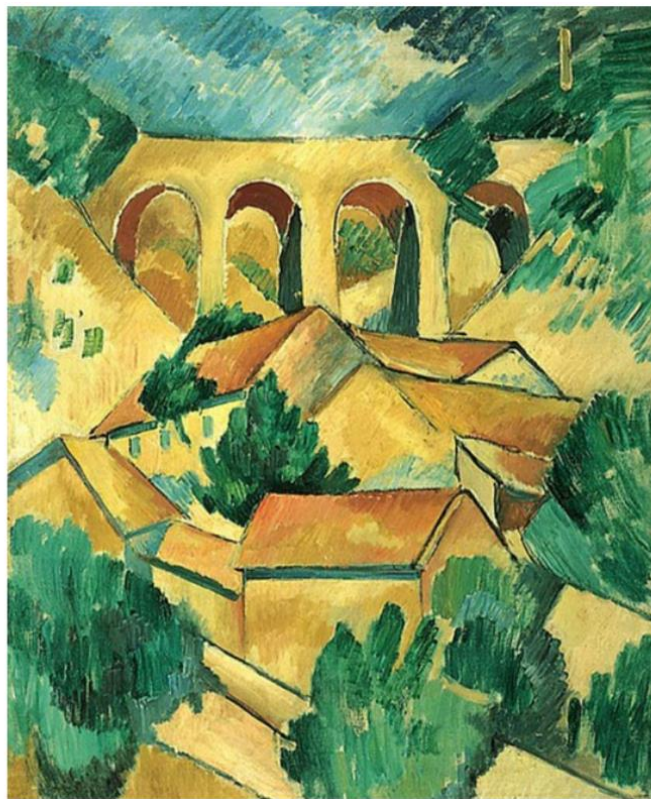

Slika 14. Guernica; Pablo Picasso, 1937.

5.4. *Georges Braque*

Georges Braque rođen je 13. svibnja 1882. godine u Argenteuilu na rijeci Seini, a odrastao je u lučkom gradu Le Havreu u Norveškoj. Slijedio je zanat oca i djeda pa se školovao za soboslikara i dekoratera, no istovremeno je u poslijepodnevnim satima pohađao tečajeve umjetnosti na École des Beaux-Arts u Le Havreu. Krajem 1900. godine odlazi u Pariz gdje odrađuje praksu kod jednog dekoratera i 1902. godine dobiva diplomu. Nakon odrađene vojne službe i kratkog školovanja na Académie Humbert, Braque se trajno nastanjuje u Parizu. Njegova prva djela bila su naslikana u impresionističkom stilu, no nakon što je 1905. vidio djela Matissea, Vlamička i Derraina na njihovoj prvoj izložbi u Jesenskom salonu, Braque počinje slikati u tom stilu. Inspiriran fovizmom, počinje koristiti žarke boje i slabe strukture forme. Od fovista najviše je surađivao s Raoulom Dufyjem i Othonom Frieszom koje je poznavao iz Le Havrea. Prvu uspješnu izložbu imao je 1906. godine u Salonu nezavisnih gdje je izložio svoja prva ulja. Braque je kasnije uništio djela koja je izložio, a njegov stil se postupno počinje mijenjati pod utjecajem Paula Cézannea. Početkom 1907. godine u Parizu posjećuje Picassov atelje gdje je vidio mnoštvo njegovih likovnih radova, a među njima i „Gospođice iz Avignona“ koje su ga potaknule na slikanje ljudskog lika. Sljedeće godine završava „Veliki akt“ , umjetničko djelo koje označava odmak od fovizma. Braque ubrzo odbacuje paletu žarkih boja te ih zamjenjuje prigušenim, zemljanim boja, a najbolji primjer navedene promjene zabilježen je u jednom od njegovih poznatijih radova „ Kuće u E'Lestqueu“. Arnason (2009) ističe da su Braqueova djela nastala u E'Lestqueu“ potvrdila njegovo potpuno napuštanje fovizma. Nadalje,

umjetnička djela nastala između 1908. i 1913. godine prikazuju preobrazbu njegova stila, odnosno one reflektiraju njegov interes u geometriju. Braque u jesen 1908. svoje radove seli u Pariz gdje ih pokazuje Picassu i nudi Jesenskom salonu koji odbija sva ponuđena djela. Unatoč tome, Picasso i Braque pronalaze zajednički jezik te započinju blisko surađivati i razvijati novi pristup umjetnosti. Njihova produktivna suradnja trajala je do kolovoza 1914. kada je Braque pozvan u aktivnu vojnu službu. Nakon završetka rata, Braque se seli u Normandiju gdje radi sam i razvija osobni stil. U toj fazi života najviše je slikao mrtvu prirodu i ljudske figure, pritom koristeći podloge od raznog materijala i čiste boje. Georges Braque stvarao je do kraja života, a sam kraj proveo je u Parizu gdje je i preminuo 31. kolovoza 1963. godine.

Slika 15. Viadukt kod E'Lestequa; Georges Braque, 1908.

6. LIKOVNO STVARALAŠTVO DJECE

Već od najranije dobi djeca počinju nesvjesno zadovoljavati svoju potrebu za stvaralaštvom. To čine „modelirajući“, opipavajući ili istražujući predmete iz neposredne okoline poput hrane, igračaka i slično. Manipulacijom navedenih predmeta, djeca stvaraju i kreiraju nove objekte te im daju novu dimenziju u prostoru. Radost koja slijedi nakon kreativnog procesa, od najranije dobi te kasnije kroz život, jednaka je i nezaobilazna životna potreba. Dijete ubrzo nakon prvih „kiparskih“ zahvata otkriva plohu, primjerice pijesak na kojem prstima može ostaviti trag i likovno se izraziti. Time ono ostvaruje svoje prve crtačke uratke, a uz dostupnost slikarskog materijala te brojnih mogućnosti koje pruža, dijete počinje radosno stvarati i istraživati svijet likovnosti. Istraživanje likovnosti počinje onoga trenutka kada dijete krene u istraživanje svijeta oko sebe. (Balić Šimrak, 2010/2011)

Slunjski (2014) ističe važnost likovnog jezika jer dijete njime izražava svoje potrebe, osjećaje te sve ono što ne može izraziti na neki drugi način. Također, autorica naglasak stavlja na sam proces stvaranja, a ne finalni produkt jer nam stvaralački proces pruža uvid u način na koji je dijete razmišljalo, kako se osjećalo te kako je preradilo svoje doživljaje i iskustva.

Grgurić i Jakubin (1996) ističu da ne postoji univerzalan razlog zašto se dijete voli likovno izražavati, već ističu stajališta brojnih znanstvenika koja se kreću od toga da je potreba za likovnim izrazom urođena sklonost za igru, posebice u predškolskoj dobi pa sve do mišljenja da djeca time pokušavaju zadovoljiti svoju unutarnju potrebu za izražavanjem ili motoričkom aktivnošću. Navedena stajališta predstavljaju samo fragment istine, odnosno dijete poseže za likovnim izražavanjem jer želi prikazati svoj unutarnji svijet, ono što ga zanima i uzbuđuje. Nadalje, uvriježeno je mišljenje da su za dijete najvažniji doživljaj i akcija koji ujedno predstavljaju njegovu temeljnu potrebu tijekom razvoja likovnosti. Potreba za neprestanim mijenjanjem sadržaja proizlazi iz djetetove želje za aktivnim spoznavanjem te izražavanjem doživljenog.

Iskustva iz djetinjstva prate nas cijeli život te uvjetuju naše zadovoljstvo u odrasloj dobi. Stoga, sprječavanje djetetove manipulacije predmetima iz okoline ili ometanje njegovog likovnog izraza rezultirat će nezadovoljnim pojedincem. Važnost likovnog izražavanja ne počiva na stvaranju produkta koji sadrži likovno-estetsku i originalnu vrijednost, već u procesu koji djetetu pruža priliku da neometeno realizira svoju likovnu ideju. (Grgurić i Jakubin, 1996)

„Svako dijete je umjetnik, no problem je kako ostati umjetnikom nakon što dijete odraste. Kao dijete sam crtao kao Raphael, no kad sam odrastao trebao mi je cijeli život da ponovno počnem crtati kao dijete.“ - Pablo Picasso

6.1. Faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja

Prilikom razvoja dječjeg likovnog stvaralaštva istovremeno se isprepliće nekoliko procesa sazrijevanja i učenja poput razvoja psihomotorike ruke, šake, prstiju i ovladavanje instrumentom rada, spoznavanje okoline i razvijanje znanja o njoj te razvijanje potreba i sposobnosti prikazivanja okoline. Navedeni procesi međusobno su čvrsto povezani pa kod opisivanja dječjeg likovnog izražavanja možemo naići na brojne periodizacije koje se ne razlikuju bitno, osim u vidu dobnih granica. (Grgurić i Jakubin, 1996)

Grgurić i Jakubin (1996) navode Linquetov model koji čini sastavni dio većine periodizacija dječjeg likovnog izražavanja. Dijeli se na tri osnovne faze, a one su sljedeće;

Faza šaranja – odnosi se na razdoblje početnog likovnog izražavanja koje traje do 4. godine djetetovog života. Tijekom ove faze prevladava psihomotorički i osjetilni djetetov doživljaj i užitak pri povlačenju linija koje se kako dijete raste mijenjaju od jednostavnijih do manjih kružnih šara. Kraj razdoblja obilježava „slučajno postignuti crtež“ ili faza „slučajnog realizma“ kada dijete pokušava prikazati svoju okolinu.

Faza intelektualnog realizma – obuhvaća razdoblje od 4 do 10 godine djetetovog života, karakteristična je po nastojanju djeteta da uspješno reprezentira okolinu te se dijeli se na;

- Rana faza dječjeg realizma (4-6 godina) – još se naziva faza sheme ili neuspjela realizma, dijete okolinu prikazuje s egocentričnog osobnog stajališta, pritom koristeći mnoštvo emocijskih elemenata i detalja. U ovoj fazi zbog nedovoljno razvijenog motoričkog i spoznajno-iskustvenog aspekta, dječji radovi djeluju osobno i subjektivno, a iz perspektive preslikavanja „neuspjelo“ i „nezrelo“.
- Faza intelektualnog realizma (6-11 godina) – tijekom ove faze dijete i dalje prikazuje okolinu, ali s bogatijim sadržajem, informacijama i spoznajama.

Faza vizualnog realizma – odnosi se na razdoblje od 11 do 14 godine djetetovog života, karakteristična je po realnom prikazu figura i objekata te napuštanju dječjeg realizma, odnosno približavanju izrazu odraslih.

Prema Grgurić i Jakubin (1996) dječji likovni izraz prolazi kroz razdoblja koja su uvjetovana njegovom starošću, mišljenjem te pristupom okolini. Razvojne faze likovnog izraza djece su;

Faza izražavanja primarnim simbolima – ili faza šaranja traje od prve do treće godine djetetova života te označava početak likovne pismenosti. Likovno stvaralaštvo djece u fazi ranog djetinjstva realizira se opsegom, sadržajem te metodama i sredstvima koji odgovaraju psihofizičkim mogućnostima djeteta. Likovni izraz djeteta u ovoj fazi je sastavljen od linija koje su nastale jednostavnim pokretima, dok olovku drži grčevito među prstima, rijetko ju podižući s papira, zgloba fiksiranog na plohi. Dječji likovni izraz je bilješka motorne koordinacije, a za ovu fazu su karakteristične zakrivljene linije u polukružnu pravcu prema tijelu ili ako je ruka u laktu savijena mogu se pomicati gore-dolje. Tijekom ove faze šare se mijenjaju od jednostavnih crta nastalih od pokreta naprijed-nazad do krivulja i petlji povlačenih iz zglobova šake i prstiju što ukazuje na povezanost likovnog izraza djeteta s njegovim razvojem motorike, odnosno razvojem fizičke osnove za risanje i pisanje. Dijete u ovoj fazi počinje imenovati svoje radove, često počinje s likovnim izražavanjem bez jasne likovne ideje, no s prvim povučenim linijama crtež dobiva značenje te djetetu daje ideju za novo djelo. Imenovanje crteža je iznimno važan korak u razvoju mišljenja jer djeca počinju shvaćati odnos između linija na papiru i objekta ili događaja iz iskustva. Time započinje napredak od sasvim fizičke kontrole nad linijama do njihovog shvaćanja kao primarnih simbola koji zamjenjuju oblike. Nadalje, trogodišnjak počinje slobodnom rukom pridržavati papir, držanje olovke nalikuje onome kod odrasle osobe, proces likovnog izražavanja traje dvostruko duže od dvogodišnjaka te pridaje veću pozornost „rasporedu masa“ na crtežu. Dijete počinje kontrolirano crtati, ruka mu se okreće oko ramenog zgloba, iz prstiju i lakta povlače se finiji pokreti, pojavljuje se krug kao prvi organizirani oblik koji najavljuje razvitak motorike i prvi prikaz čovjeka u ovoj fazi. Ljudski lik u ovoj fazi najčešće je prikazan kao jednostavan sklop krugova, ovala i ravnih linija. Dijete na crtežima ne ostavlja prazan prostor te objekte raspoređuje proizvoljno – konglomerat. Na početku faze primarnih simbola likovni izričaj djece ne proizlazi iz potrebe za prikazivanje, već iz doživljaja boje oblika i ravnoteže. (Brittain, 1979, prema Grgurić i Jakubin, 1996). No, napredak djeteta u ovoj fazi je iznimno velik jer se na kraju te faze sjedinjuju razum i oko, ruka i predmet (dosad je oko slijedilo ruku). Misao počinje

obuzdavati motoriku, dječji crtež je pod utjecajem vanjskog svijeta te dolazi do prvih pokušaja složene simbolizacije.

Faza izražavanja složenim simbolima – na kraju prethodne faze djeca počinju imenovati svoje crteže, odnosno pridaju im značenje što znači da uz sam proces stvaranja nastaje i misao. Crtež kod djeteta izaziva misaonu sliku – predodžbu zbog čega dijete kasnije svjesno pokreće likovnu aktivnost na temelju prethodno zamišljene likovne ideje. Dijete crtanjem bilježi tijek svojih misli te njegovi crteži postaju određenim oblikom komunikacije. Za ovu fazu karakterističan je crtež ispunjen kompleksnim simbolima koji se ne odnose na konkretne objekte, već na njihove karakteristike ili akciju poput skakanja, plesanja i slično. Pojavljuje se figura kvadratna oblika, papir je u potpunosti ispunjen, dijete često rotira papir kako bi mu bio pristupačniji za crtanje što često rezultira prikazom ljudi kako stoje na glavi. Nadalje, figure prestaju lebdjeti u zraku, već ih prikazuje u uspravnom položaju te počinje na crtežu posebnim linijama označavati nebo i tlo. Možda najveća promjena ovoga razdoblja je djetetov prikaz ljudskog lika. Više se ne zadovoljava prikazom glava-noge, već crta tijelo iz kojeg izlaze ruke (prije su izlazile iz glave), noge su najčešće prikazane kao dvije linije, dodaje kodu i odjeću, odnosno crta čitavu osobu. Dijete počinje koristiti boje, ali prilikom stvaranja ne upotrebljava lokalnu boju predmeta, već likovnu ideju realizira slobodnim izborom boja pa često konja prikaže zelenom bojom, stablo crvenom, itd. Bojom označava ono što mu je važno, prilikom korištenja ih ne miješa, prvo uočava kontrast, a kasnije tonske vrijednosti. Od iznimne važnosti u ovoj fazi je vizualna memorija jer dijete postaje sposobno prizvati u sjećanje vizualne predodžbe zbog čega njegov crtež poprima oblik nalik onome u zbilji. Prilikom stvaranja dijete ove faze ne reproducira, već stvara te prikazuje svoje iskustvo, doživljaj, odnosno svoj svijet.

Faza intelektualnog realizma – odnosi se na period od 7 do 10 godine djetetova života koje je obuhvaćeno razdobljem razredne nastave. Važnu ulogu u ovoj fazi ima proces socijalizacije, dijete kreće u školu i javlja se snažna potreba da bude prihvaćeno i uključeno u društveni život razreda. Ova faza karakteristična je po razvoju apstraktnog mišljenja, bogatijem verbalnom izrazu djeteta te većoj sposobnosti likovnog izražavanja. Prevladava spontano-likovno izražavanje koje djeci omogućava da postupno usvajaju likovne i kompozicijske elemente u svom radu. Spontanost likovnog izričaja sputava šablonski način rada koji se djeci nameće početkom osnovnoškolskog obrazovanja, pritom negativno djelujući na njihov daljnji stvaralački razvitak. Nadalje, dijete ovladava prikazom ljudskog lika iz profila, prisutna sve veća vizualna objektivnost u prikazu životnih sadržaja, izražene emocije su bogatije i raznovrsnije te se proširuje primjena likovno-tehničkih materijala jer je veća sposobnost rada

veća. U dječjim radovima ove faze važno je vertikalno-horizontalno, odnosno javlja se pravi kut kojeg dijete koristi kada želi prikazati najveću moguću udaljenost između određenih objekata. Grgurić i Jakubin (1996) u fazi intelektualnog realizma razlikuju sljedeće načine dječjeg likovnog izražavanja;

- **Transparentni prikaz** – odnosi se na dječje prikazivanje enterijera prilikom crtanja određenih objekata. Primjerice, dijete neće prikazati samo vanjski izgled kuće, već će crtežu dodati sve ono što misli da se nalazi i događa unutar kuće.
- **Prikaz akcije u fazama kretanja** – dijete akciju prikazuje u određenom vremenskom slijedu što znači da igru loptom crta u nekoliko koraka, odnosno prikazuje kako uzima loptu, kako ju udara te kako ona pada preko ograde.
- **Emotivna proporcija** – dijete ono što voli ili ima neko značenje za njega prikazuje znatno veće, dok druge objekte smanjuje u odnosu na njihovu stvarnu veličinu. Predmete koji su mu jednako važni likovno izražava kao jednako velike.
- **Prevaljivanje oblika** – dijete prilikom likovnog izražavanja ne mari za liniju tla, već okreće papir kao da svaki predmet ima svoje tlo.
- **Rasklapanje oblika** – najčešće je kod dječjeg prikazivanja kuće koju ono promatra s prednje, zadnje i s bočnih strana.
- **Vertikalna perspektiva** – dijete prikazuje prostor tako što oblike niže okomito jedan iznad drugoga, odnosno ono što je bilo u prvom planu se nalazi na dnu slike, a ono što je djetetu bilo dalje smjestio je iznad toga.
- **Obrnuta perspektiva** – ono što je prostorno dalje dijete prikazuje kao veće, dok ono što mu je bliže smanjuje.
- **Poliperspektiva** – dijete promatra i prikazuje pojedini objekt istodobno s raznih strana, kutova gledanja, očišta i stajališta.

Nadalje, važno je spomenuti da dijete u ovoj fazi hrabro i bez straha povlači linije te prilikom stvaranja izmjenjuje tvrde i meke linije što njegovu crtežu daje svježinu i unutarnju napetost. Na početku faze dijete još ne mari za obojene plohe, već obrisnu liniju smatra važnijom od činjenice da je cijeli kamion plave boje, a ne samo njegov obris. Odabir boje je individualan i često ovisi o raspoloženju djeteta. Dijete počinje slikati plošno bez privida volumena, javljaju se crtačke, slikarske i plastičke skulpture kojima prikazuje građu predmeta ili teksturu površine. Grgurić i Jakubin (1996) ovo razdoblje nazivaju zlatnim dobom dječjega likovnog izražavanja i stvaranja zbog znanja, iskustava i vještina koje je dijete steklo, laganog prijelaza apstraktnom načinu razmišljanja, postepenog likovnog-tehničkog sazrijevanja te

prilagodljivosti raznim uvjetima koji su mu omogućili da u ovoj fazi stvara i postigne izvanredna i zanimljiva likovna ostvarenja.

Faza vizualnog realizma – obuhvaća period od 11 do 14 godine djetetova života koji je karakterističan po realističnom prikazu objekata, likovnom izrazu prepunom detalja, skladnijih proporcija kod figura i prostornih odnosa. Daljnji razvoj likovnog izričaja uvjetovan je razvitkom psihofizičkih sposobnosti te interesom za vlastitu osobnost i sredinu. Važnu ulogu u ovoj fazi ima pojava puberteta i pretpuberteta koji započinju proces osamostaljivanja i formiranja djetetova karaktera što u velikoj mjeri utječe na daljnji likovni razvoj. Grgurić i Jakubin (1996) ističu važnost igre i mašte koje imaju ključnu ulogu u životu pojedinca jer mu pomažu da prevlada sukob sa sredinom i samim sobom što omogućuje daljnji razvitak adolescenta. Nadalje, ova faza karakteristična je po ovladanim elementima iz prethodnih razdoblja, dijete napušta prijašnji način prikazivanja prostora te počinje postupno primjenjivati geometrijsku, zračnu i kolorističku perspektivu. Plošni izraz zamjenjuje svjesno istraživanje svjetla i sjene, a pomoću tonske modulacije na plohi se izražava privid volumena. Dijete uz pomoć usmjerenog vodstva učitelja sposobno je razumjeti te izraziti se kolorističkom modulacijom čije svladavanje označava kraj ovog razdoblja u likovnom izražavanju i „pravom“ spontanom dječjem izrazu.

Razvoj likovnog izražavanja sličan je kod djece cijeloga svijeta. Prema tome, Grgurić i Jakubin (1996) zaključuju da su razvojne faze u dječjem likovnom izražavanju ne samo univerzalne, već i urođene. Razvojne faze su rezultat dječjeg sazrijevanja, no to ne znači da sva djeca u njih dolaze istovremeno jer to ovisi i o okolini te nasljednim faktorima. Navedeni autori kao najvažnije pri razmatranju razvojnih faza ističu činjenicu da je dječji način razmišljanja u potpunosti drugačiji od mišljenja odraslih što one i prikazuju, odnosno ukazuju na to da dijete razumije stvarnost i ponaša se prema njoj na specifičan način.

6.2. *Likovni tipovi djece*

Herceg i sur. (2010) navode da svaki pojedinac posjeduje niz osobina i sposobnosti koje ga dijele od drugih. Kod djece te razlike možemo prepoznati u njihovim likovnim radovima te na temelju njih utvrditi likovni tip djeteta. Individualne razlike tijekom razvoja djece prisutne su i u likovnoj tipologiji djece koja ovisi o naklonosti i izboru likovno-izražajnih sredstava, izražavanju određenih likovnih sposobnosti te općim psihičkim karakteristikama djeteta. S

obzirom na to da je dijete u razvoju, njegove individualne razlike nisu statične, već se one neprestano mijenjaju sukladno s djetetom. Za kvalitetan odgojno-obrazovni rad, odgojitelj treba moći prepoznati likovni tip djeteta i znati kako pripadnost pojedinom likovnom tipu utječe na njegovo likovno izražavanje. Prema tome, odgojitelj prilagođava svoj rad, pritom uvažavajući osobne karakteristike, kompetencije i likovne tipove pojedine djece koji se dijele na;

Likovni tipovi djece uvjetovani likovnim sposobnostima

Vizualni tip – se s lakoćom izražava motivima iz neposredne okoline i teži da mu likovni izraz bude „realan“ pa ga temelji na točnom i osjetljivom zapažanju.

Imaginarni tip – tip djeteta čiji je izraz zasnovan na mašti i maštovitim motivima. Prema tome, navedeni tip djeteta „realne“ motive prikazuje na neobičan i neočekivan način.

Intelektualni tip – temelji svoj likovni izraz na likovno-kreativnom mišljenju i vizualnom pamćenju te racionalno planira prije realizacije svoje ideje.

Ekspresivni tip – ne planira unaprijed, već se prepušta spontanosti trenutka u kojem stvara vođen vlastitim emocijama zbog čega mu odgovaraju uzbudljivi i osjećajni motivi.

Senzitivni tip – svoj likovni izraz temelji na osjetljivom opažanju što znači da u crtežu naglasak stavlja na ono što je iznimno i neobično, poetsko i likovno zanimljivo. Često ga motiviraju neočekivani i neobični poticaji.

Tip vizualnog pamćenja – odnosi se na dijete čiji se likovni izraz temelji na vizualnom pamćenju, odnosno ono slijedi likovnu strukturu pristaje njegovim spoznajama o predmetima iz njegove okoline.

Analitički tip – izraz temelji na zapažanju detalja što znači da u uratku kreće od detalja kojima gradi cjelinu kompozicije.

Sintetski tip – temelji izraz na cjelini objekta i cjelini samog izraza te sve oblike i pojave svodi na jednostavne oblike i njihove jasne odnose.

Likovni tipovi djece uvjetovani uporabom likovno-izražajnih sredstava

Koloristički tip – likovni izraz temelji na korištenju mnogo intenzivnih (ponekad degradiranih) boja.

Grafički tip – djeteta temelji izraz na korištenju crta, a najuspješnije je u linearnom izražavanju. Ako prilikom stvaranja koristi boje, tada su u uratku prisutni grafički elementi koji čine okosnicu kompozicije.

Konstruktivni tip – izraz temelji na čvrstom rasporedu crta i ploha što rezultira jasnim i geometrijskim uratkom.

Impulzivni tip – odnosi se na dijete čiji je izraz temeljen na spontanosti i trenutnoj invenciji. Prilikom likovnog izražavanja dijete se manje obazire na cjelinu i međusobnu povezanost likovnih elemenata unutar nje zbog čega sam likovni izraz djeluje labilno. Pozornost djeteta najčešće je usmjerena na vlastitu reakciju i brzinu neposrednog izražavanja.

Prostorni tip – temelji svoj izraz na prikazu prostora s ciljem svladavanja optičkog prikaza prostora, a kasnije i perspektive.

Dekoratívni tip – izraz bazira na korištenju ploha i plošno-ritmičkog rasporeda likovnih elemenata zbog čega likovni rad izgleda dekorativno. Ovaj likovni tip djeteta preferira zadatke iz primijenjene umjetnosti, posebice ornamente.

Likovni tipovi djece uvjetovani osobnim kompetencijama djeteta

Motoričko-tehnički tip – podrazumijeva dijete s razvijenom motorikom ruke koje s lakoćom razlikuje raznovrsne crte i njihove odnose što rezultira likovnim radovima koji više nalikuju tehničkom crtežu, nego likovnom izražavanju.

Nespretni tip – odnosi se na dijete s nedovoljno razvijenom mišićnom motorikom zbog čega ono nespretno povlači crte i nanosi boju na određenu podlogu.

Brz likovni tip – djeteta vrlo brzo radi i realizira svoju zamisao, pritom ne obraćajući pozornost na osjetljivost i delikatnost u likovnom izričaju.

Spor likovni tip – podrazumijeva dijete koje veoma sporo ostvaruje svoju likovnu ideju i uradak.

Pedantan likovni tip – predstavlja dijete koje savjesno i polako rješava probleme pojedinog likovnog zadatka kako bi ostvarilo očekivana postignuća.

Površan likovni tip – svoje likovne ideje i namjere realizira bez uvjerenja i žara te se često trudi završiti likovni zadatak bez emocija.

Aktivan likovni tip – se odnosi na dijete koje unosi mnogo energije i žara u ostvarivanje svog likovnog uratka. Često zbog brzine kojom prihvaća i ostvaruje likovni zadatak, gubi na temeljitosti.

Pasivan likovni tip – dugo odlučuje o sadržaju svoga crteža i teško se motivira za rad.

Herceg i sur. (2010) ističu da većinom nema čistih likovnih tipova, već se kod svakog djeteta javlja kombinacija dva ili više njih.

7. POTICANJE DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA

Prema Herceg i sur. (2010) igra se smatra jednim od najprimjerenijih oblika učenja i poticanja dječjeg likovnog stvaralaštva. Zbog povezanosti na mnogo razina, dječja igra i likovno stvaralaštvo uzajamno su povezani, to jest u interaktivnom su odnosu.

Dijete potrebu za aktivnošću izražava kroz igru, pokret, pjesmu ili proizvodnju zvukova, govor, likovno izražavanje i brojne druge oblike koji mogu biti receptivni, što znači da dijete prima novi spoznajni i estetski sadržaj ili ekspresivni pomoću kojih se ti sadržaji izražavaju i dijele s okolinom. Belamarić (1986) naglašava da će se djeca uvijek stvaralački izraziti u okruženju koje im pruža dovoljno slobode i daje pravo na njihovo individualno izražavanje i stvaranje.

Igra je mnogo više od samo zabave, ona djetetu pruža mogućnost spontanog učenja, usvajanja novih spoznaja, razvijanja različitih sposobnosti, navika i stavova te predstavlja polazište kvalitetnog odgojno-obrazovnog rada. Dijete kroz igru istražuje, eksperimentira, zamišlja, kombinira, odnosno nesvjesno razvija svoje intelektualne i brojne druge sposobnosti. S obzirom na to da se dijete izražava igrom, ono likovno stvaralaštvo smatra jednim oblikom svoje igre. Primjerice, nacrtan crtež lutke dijete može smatrati svojim objektom igre. Ovdje odgojitelj ima važnu ulogu jer on pomoću likovnog stvaralaštva djece može osigurati nastavak aktivnosti igrom ili ona može biti motivacija za uključivanje u likovno izražavanje. U odgojno-obrazovnom radu odgojitelji se često koriste likovnim igrama, odnosno stvaralačkim aktivnostima koje potiču dijete na istraživanje sebe i svijeta oko sebe. Dijete istražujući stječe nova iskustva i spoznaje, razvija likovnu radoznalost, vizualnu percepciju, likovni senzibilitet, maštu, likovno kreativno mišljenje, itd. Dakle, povezanošću igre i dječjeg likovnog stvaralaštva ostvaruju se brojne promjene u svim područjima dječjeg razvoja. (Herceg i sur., 2010)

Djeca se rađaju s potencijalom i sposobnošću za likovno stvaralaštvo. Stoga, temeljna zadaća odraslih jest da navedeno potiču tako što će djetetu osigurati poticajno okruženje gdje ono ima svakodnevni pristup likovnim materijalima. Jedino u takvim uvjetima dijete može dosegnuti svoj puni potencijal. Nadalje, poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva ponajviše ovisi o uvjerenjima odgojitelja jer on osmišljava stvaralačke poticaje (poetski, glazbeni izričaj, razgovor, itd.) koje će ponuditi djeci. Ako je uvodni dio aktivnosti bio uspješan kasnije je s djecom jednostavno dogovoriti opća odgojno-obrazovna očekivanja, smjernice, odabrati likovni materijal, tehniku i slično. Herceg i sur. (2010) ističu da je svaki produktivan proces

uvjetovan usmjerenom motivacijom djeteta što znači da odgojitelj kreira određeni poticaj koji ako je pažljivo odabran, rezultira s vlastitom usmjerenom aktivnošću.

„Likovno izražavanje djece u početku je uvjetovano nagonom za aktivnošću kojom upoznaje svijet i samoga sebe, a zatim potrebama razvoja motorike. „ (Herceg i sur., 2010, str. 74)

Kroz svakodnevno istraživanje vanjskog ili unutarnjeg svijeta djeteta se susreće s brojnim pojavama koje promatra te kasnije doživljene pokušava likovno izraziti. Promatranjem oblika i pojava djeteta otkriva njihov smisao i značenje. Takvu usmjerenost pažnje Belamarić (1986) naziva stvaralačkom percepcijom koja čini temelj likovnog izražavanja djece. Kako bi se percipirani sadržaji dublje urezali u svijest djece, potrebno je da ih ona konkretiziraju putem određenog medija izražavanja.

„Likovno izraženi i ostvareni sadržaji povratno osnažuju sposobnosti opažanja, predočavanja i shvaćanja djece, a to opet rezultira snažnijim i bogatijim stvaranjem. Tako se uspostavlja prirodni proces rasta i razvoja njihove svijesti i njihovih sposobnosti.“ (Belamarić. 1986, str. 256)

Navedeni autor navodi nekoliko pristupa kojima kod djece možemo pobuditi interes za pojave u svijetu te njihovo likovno stvaralaštvo;

Usmjeravanje opažanja – predstavlja najjednostavniji način poticanja dječjeg stvaralaštva. Odnosi se na usmjeravanje djetetove pažnje na određeni oblik ili pojavu, primjerice stablo. Poticanje opažanja najbolje je započeti postavljanjem poticajnih pitanja koja će izazvati dječja poimanja i logiku. Dijete ne mora verbalno odgovoriti, već ono može reagirati dodirrom, osmijehom, čuđenjem i slično. No, ako dijete verbalno odgovori važno je da ga ne korigiramo, već odgovor prihvatimo takav kakav jest. Navedeni proces omogućava djetetu da upozna i doživi pojedini oblik ili pojavu te ga kasnije izrazi likovnim medijem.

Aktiviranje sjećanja – podrazumijeva razgovor s djecom o nečemu što su spontano vidjela i doživjela u bliskoj prošlosti. Aktivnim razgovorom evociramo i učvršćujemo dječja sjećanja, to jest štitimo bogatstvo njihova znanja i doživljavanja. Poput prethodnog pristupa, proces započinje postavljanjem pitanja koja mogu obnoviti sjećanje i u vidu slike prikazati ga u njihovoj svijesti.

Maštanje, ilustracije – u likovnom izrazu djece odnosi se na kreiranje originalnih varijanti i slika na temelju poznatih događaja ili pojava. Navedeno se odnosi na proces u kojem

dijete uzima određenu priču, pjesmu ili zamišljeni događaj koje nikad nije vidjelo te ga sastavlja na temelju poznatih podataka.

Zamišljanje – se odnosi na sposobnost djece da različite oblike i pojave iz imaginarnog svijeta pretoče u likovni izraz, odnosno u slike ili trodimenzionalne oblike. Navedene likovne sposobnosti odgojitelj može poticati ako su djeca navikla na slobodno i neometano izražavanje. Takvim pristupom nastaju djeca koja mogu likovno prikazati gotovo svaku pojavu, pojam ili osjećaj s čijim stvarnim značenjem nisu upoznati.

Igre s likovnim materijalima – pružaju djeci osjećaj slobode, potiču ih na istraživanje svojstava i mogućnosti likovnih sredstava i najvažnije, omogućavaju izražavanje sadržaja kojima se dijete svjesno ili podsvjesno bavi.

Potvrđivanje –se odnosi na proces u kojem odgojitelj nenametljivo djetetu iskazuje vrijednost njegovog likovnog rada. Pozitivnim porukama djeci dajemo do znanja da su vrijedna, sposobna, itd. Takav ohrabrujući pristup djeci pruža sigurnost i slobodu što rezultira ostvarivanjem njihovog potencijala.

8. ULOGA ODGOJITELJA U POTICANJU DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA

Metodiku likovne kulture djece rane i predškolske dobi Herceg i suradnici (2010) definiraju kao interdisciplinarnu znanost koja se bavi općim i likovnim razvojem djeteta, likovnim jezikom, vizualnim i likovnim porukama, likovnim područjem te elementima didaktičko-metodičkog polja. Jedna od temeljnih funkcija likovnog odgoja je uvođenje djece u svijet umjetnosti osiguravanjem poticajnog stvaralačkog okruženja u kojem će se ona moći spontano i slobodno izražavati. Proces upoznavanja djece s likovnom umjetnošću, razvijanja kreativnosti i kultiviranja njihovog odnosa prema likovnim vrijednostima iziskuje mnogo truda i planiranja te u potpunosti ovisi o odgojitelju. Kvalitetna provedba navedenog zahtijeva motiviranog, kreativnog i kompetentnog odgojitelja potkovanog znanjem iz područja likovne umjetnosti, pedagogije i psihologije.

Prema Herceg i sur. (2010) odgojitelj je stručno osposobljena osoba koja na temelju stručnih i metodičkih znanja u predškolskoj ustanovi provodi, promišlja, planira i vrednuje odgojno-obrazovni proces te prikuplja, izrađuje i održava sredstva koja koristi u radu s djecom. Pomoću sposobnosti odgojne komunikacije radi na zadovoljenju potreba i razvojnih zadataka djece te potiče njihov individualni razvojni napredak. Potiče, prati i analizira razvoj predškolskog djeteta kroz četiri razvojna područja; socio-emocionalno, spoznajno, komunikacijsko te tjelesno i zdravstveno. Vodi dokumentaciju o djeci i provedenom radu, surađuje s roditeljima, stručnim timom i stručnjacima u dječjem vrtiću kao i s ostalim sudionicima u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi u lokalnoj zajednici. Isto tako, odgojitelj brine o estetskom i funkcionalnom uređenju prostora u kojem svakodnevno boravi s djecom.

Uspjeh likovnog odgoja i obrazovanja ovisi o odgojitelju, odnosno njegovim osobnim i profesionalnim kompetencijama, radnom iskustvu, stručnoj osposobljenosti, motiviranosti za rad i mnoštvu drugih elemenata čija brojnost ukazuje na složenost odgojiteljskog poziva. Temeljni uvjet kvalitetnog rada odgojitelja predstavljaju njegove osobne kompetencije koje su ujedno i preduvjet za razvoj profesionalnih kompetencija. Odgojiteljski poziv zahtijeva svestranog pojedinca koji mora posjedovati mnoštvo osobina poput; tolerancije, poniznosti, empatije, hrabrosti, maštovitosti, strpljenja, iskrenosti, komunikativnosti, otvorenosti, inteligencije, itd. Od iznimne je važnosti da odgojitelj posjeduje barem nekolicinu navedenih osobina jer su one ključne u radu i komunikaciji s djecom, kolegama i roditeljima te odgojitelj

može lakše kod djece razvijati osobine koje sam posjeduje. Pored osobnih kompetencija, odgojitelj mora ovladati potrebnim znanjem i osobinama koje su neophodne za razvoj njegovih profesionalnih kompetencija. (Herceg i sur., 2010)

Primarna uloga odgojitelja prema Novaković (2015) jest osigurati poticajno okruženje koje će djetetu pružiti priliku da istražuje putem svih svojih osjetila; vida, sluha, dodira, njuha i okusa. Piaget je vjerovao da je samostalno, slobodno i aktivno istraživanje okoline nužno za razvoj djeteta jer ono kroz taj proces izgrađuje sebe kao osobu. (B. Šimrak, 2010/2011) U odgojno-obrazovni rad potrebno je uključiti i manipulaciju te istraživanje različitim materijalima i predmetima koji će djeci omogućiti da opažaju, doživljavaju i percipiraju okolinu na cjeloviti način. Prije planiranja likovnih aktivnosti odgojitelj mora poznavati dječji opći i likovni razvoj, a posebice njihove dobne i individualne razvojne karakteristike. (Herceg i sur., 2010) Isto tako, prilikom planiranja aktivnosti odgojitelji trebaju biti vođeni interesima i potrebama djece.

Provedba likovnih aktivnosti s djecom treba biti lišena kritike, zakonitosti i pravila jer takav pristup sputava dječju slobodu, radoznalost, kreativnost te samopouzdanje. Važno je djetetu pružiti prostora da ono može samoinicijativno i spontano započeti s likovnim izražavanjem te pritom samostalno odabrati likovno sredstvo. Ovim pristupom mnogo saznajemo o djetetu, njegovim mogućnostima, mislima, željama i slično. Jednako važne su i aktivnosti koje planira i provodi odgojitelj. Osim što dijete ima priliku slobodno izraziti svoju osobnost, planiranim aktivnostima usvaja nova znanja i vještine te zajedno s odgojiteljem dolazi do zanimljivih spoznaja o likovnim tehnikama i materijalima. Kako bi djeca dobila što više od aktivnosti, važno je da odgojitelj koji je uključen u likovni proces posjeduje iskustvo likovnog stvaranja kako bi se što kompetentnije mogao nositi s ulogom likovnog pedagoga, da je spreman reagirati na svaku djetetovu poruku te pridati važnost dječjem radu. Za postizanje najboljih rezultata potiče se kreiranje posebne stvaralačke atmosfere nalik onoj u umjetničkom ateljeu jer takvo okruženje potiče djecu da se slobodnije i s većim interesom uključe u aktivnost. Ovdje je uloga odgojitelja kao moderatora nezamjenjiva jer se od njega zahtijeva odlično poznavanje materije. (Balić Šimrak, 2010/2011) Odgojitelj je posrednik u aktivnosti, a ne izravni poučavatelj što znači da je njegov zadatak organizirati prostor i pripremiti materijale koje će ponuditi djeci. Važno je da su ponuđeni materijali sukladni interesu djece te da ih potiču na rješavanje problema i stjecanje novih znanja.

Odgojitelj ima mnogo uloga, a jedna od njih je poticanje djece na češći odlazak u muzeje i galerije. Time se doprinosi dječjem psihosocijalnom rastu i razvoju te stvaranju navike

posjećivanja kulturnih ustanova. Herceg i sur. (2010) odgojitelja u vidu približavanja kulturno-povijesne baštine imenuju „turističkim vodičem“ što podrazumijeva predlaganje i sudjelovanje u organizaciji navedenih aktivnosti. Važno je da se prije provedbe aktivnosti odgojitelj pripremi, odnosno izabere sadržaje koji su u skladu s mogućnostima djece te razradi način na koji će ih uvesti u aktivnost. Petrač (2015) navodi da odgojitelj kao posrednik u komunikaciji s umjetničkim djelom preuzima ulogu poticatelja čija je zadaća postavljanjem pitanja, opisivanjem, istraživanjem, uspoređivanjem potaknuti dijete na aktivno sudjelovanje u promatranju i analizi likovnog djela.

Uključivanje djece u likovne aktivnosti od rane dobi pomaže pri ostvarivanju njihovog kreativnog potencijala. Kroz istraživačke aktivnosti djeca upotrebom različitih materijala i tehnika nesvjesno razvijaju vizualno-prostornu inteligenciju, estetsko percipiranje, maštu i specifične likovno-izražajne sposobnosti. Glavnu ulogu u razvoju dječje kreativnosti i likovnih sposobnosti ima odgojitelj koji djeci pruža bogatstvo motivacijskih poticaja, potiče na slobodno i spontano likovno izražavanje te pritom uvažava njihove interese i mogućnosti. (Novaković, 2015) Dakle, za provedbu kvalitetnog likovnog procesa potrebna je svestrana osoba bogata mnogim ljudskim vrijednostima, odnosno dobar odgojitelj. (Herceg i sur., 2010)

9. UMJETNIČKO DJELO KAO POTICAJ DJEČJEG STVARALAŠTVA

Prema Petrač (2015) umjetničko djelo u odgojno-obrazovnom radu može poslužiti kao poticaj likovnom izražavanju ili biti izvor motiva, a pruža i mogućnost osmišljavanja odgojno-obrazovnog čina. Kušćević (2015) naglašava da umjetničko djelo osim što predstavlja likovni poticaj, ono svojom slojevitošću i otvorenošću pridonosi cjelokupnom iskustvu dječjeg poimanja svijeta, odnosno intelektualnom, moralnom i estetskom razvoju. Sličnog mišljenja su Grgurić i Jakubin (1996) koji navode da upoznavanje djeteta s kvalitetnim umjetničkim djelom rezultira oslobađanjem sposobnosti te sklonosti za likovno stvaranje. Nadalje, svako dijete likovno-umjetnički rad doživljava na drugačiji, svoj način koji je u skladu s njegovim stupnjem intelektualnog razvoja. Kao što je već rečeno, djecu je potrebno postupno uvoditi u slojevitost likovnog rada kako bi mogla razvijati svoju vizualno-likovnu i kulturno-estetsku osjetljivost koja će im pomoći pri shvaćanju značenja, to jest likovne poruke pojedinog umjetničkog djela.

„Kao što je važno da dijete ide u prirodu i otkriva u njoj živi, stvoreni svijet, jednako je tako važno da otkriva i spoznaje ono što stvara čovjek, tj. da otkriva i spoznaje rezultate ljudske djelatnosti. „ (Petrač, 2015, str. 25)

Djeca promatranjem i analiziranjem umjetničkih djela zaviruju u unutarnji svijet pojedinih umjetnika, pritom otkrivajući njihovo stvarateljsko poimanje svijeta i pojava, čime proširuju svoje spoznaje. Kako bi djeca mogla uspješno promatrati i analizirati umjetničko djelo potrebno im je prvo objasniti termine s kojima se ranije nisu susreli. Promatranjem likovnog djela djeca mogu prepoznati osjećaje, misli i ideje koje je autor oživotvorio likovnim govorom u određenoj likovnoj tehnici. Isto tako, djeca promatranjem usvajaju likovne vrijednosti i mogu prepoznati temeljne likovno- jezične strukture – crta, boja, itd. (Petrač, 2015)

Korištenje reprodukcija u odgojno-obrazovnom radu se potiče te je korisno upotrijebiti ih u motivacijskom dijelu aktivnosti. Odgojitelj ih bira sam ili u suradnji s djecom. Nadalje, umjetnička djela ne prikazujemo djeci kako bi ih ona precrtavala, već ih predstavljamo kako bi u kontaktu s njima potaknuli dječji estetski razvoj i pozitivan stav prema umjetnosti kao i njihov vlastiti likovni izričaj. Osim raznovrsnog likovnog materijala i dovoljno vremena za realizaciju svoje likovne ideje, djeci je potreban i odgovarajući vizualni, ne-vizualni ili likovno-kompozicijski poticaj. Petrač (2015) ističe da se dječje likovno stvaralaštvo potiče određenim likovno-jezičnim sadržajima, temama i motivima.

Isto tako, navedeni autor navodi da umjetničko djelo može poslužiti kao izvor motiva za sve vrste poticaja na sljedeće načine;

1. Umjetničko djelo kao likovno-jezični i tematski citat

Nakon promatranja i analiziranja umjetničkog djela kod djece se javlja interes i potreba za likovnim izražavanjem. Stoga, pojedino likovno djelo u odgojno-obrazovnom radu može poslužiti kao motiv i poticaj.

2. Likovno-jezična redefinicija umjetničkog djela

Likovni sadržaji mogu se redefinirati nakon promatranja i analize umjetničkog djela. Redefiniranje likovnog sadržaja odnosi se na dodavanje teksture, promjenu boje, veličine, i slično. Time se potiče djecu na samostalno rješavanje likovnih formi primjenom iskustva i analize. Nadalje, razvijanjem senzibilnosti za likovne sadržaje kod djece se istovremeno razvijaju i drugi oblici kreativnog mišljenja, a to su; originalnost, fluentnost i fleksibilnost.

3. Umjetničko djelo kao izvor novih motiva

Umjetničko djelo koristi se kao izravan poticaj, a može poslužiti i kao izvor novih motiva koji odgojitelju pomažu pri osmišljavanju odgojno-obrazovnog rada. Nove motive, likovno područje i likovne tehnike odgojitelj bira sam ili u suradnji s djecom, a sve ovisi o njihovom stupnju kreativnosti. Nadalje, djeci je važno osigurati dovoljno vremena te odgovarajući likovni materijal kako bi mogli stvoriti kvalitetan likovni izraz odabranih motiva.

4. Umjetničko djelo kao izvor likovnih i kompozicijskih elemenata za izražavanje i stvaranje

Umjetničko djelo u odgojno-obrazovnom radu može poslužiti kao poticaj za izražavanje raznih likovnih i kompozicijskih elemenata. Djeca likovnim izrazom mogu prikazati brojne kompozicijske elemente poput kontrasta, ritma, simetrije, i slično. Za kvalitetno istraživanje likovnih i kompozicijskih elemenata, djeci je najbolje predstaviti apstraktna likovna djela jer ona pružaju brojne mogućnosti izražavanja i istraživanja kroz kreativne likovne igre.

5. Osamostaljenje lika iz cjeline

Navedeni termin podrazumijeva promatranje likovnog djela od detalja prema cjelini, što znači da dijete može umjetničko djelo razložiti na likovne elemente te iz njega izdvojiti određeni detalj kao svoj novi motiv. Kroz odabir detalja, dijete analizira građu, oblike i boje motiva koje može redefinirati ako to želi.

10. REALIZACIJA LIKOVNIH AKTIVNOSTI

Za potrebe pisanja diplomskog rada osmišljene su i provedene dvije likovne aktivnosti u mješovitoj skupini (3-7 god.) „Loptice“ u dječjem vrtiću „Tratinčica“ u Zagrebu. Cilj obje aktivnosti bio je upoznati djecu s umjetničkim djelima iz razdoblja Kubizma te istražiti kako će likovni radovi Pabla Picassa i Georges Braquea utjecati na njihov likovni izričaj.

10.1. Prva aktivnost

Kako bih djecu motivirala i uvela u prvu likovnu aktivnost pripremila sam poticaje, odnosno dva umjetnička djela Pabla Picassa; „Žena koja plače“ i „Portret Dore Maar“. Uvodni dio aktivnosti počeo je tako što sam sjela na tepih i podigla u zrak karton na kojem su bili zalijepljeni navedeni poticaji. Djeca su se odmah zainteresirala i pridružila mi se na tepihu. Kada je došla većina djece, započela sam razgovor postavljanjem poticajnih pitanja poput;

- Što mislite kako su nastale ove slike?

Dječji odgovor: Netko ih je nacrtao.

- Kako se zove osoba koja slika slike?

Dječji odgovor: Slikar!

- Što sve radi slikar?

Dječji odgovor: On cijeli dan crta ono što mu se sviđa.

- Što mislite kako je slikar naslikao ove slike?

Dječak P. (6): Ja mislim da je koristio kist i vodene boje. (Potaknuta navedenom pretpostavkom i druga djeca su počela nagađati pa su rekla da je slikar koristio tempere, drvene bojice, flomastere i ugljen.)

- Gdje se sve mogu nalaziti slike koje je naslikao slikar?

Dječji odgovor: Mogu biti u vrtiću, doma i u muzeju. (Jedan dječak se sjetio da je jednom prilikom bio u muzeju pa je podijelio sa svima da se tamo treba ponašati pristojno, zabranjeno je vikati i nikako se ne smiju dirati slike. Također, dodao je da u muzeju ima i skulptura, a ne samo slika.)

- Što vidite na ovim slikama?

Dječji odgovor: ljude, čudovišta, žene, čudne uši, lijepe boje, neobično lice, itd. (Jedan dječak je primijetio na umjetničkom djelu „Portret Dore Maar“ da joj uho izgleda poput vijka za navijanje pojedinih igračaka ili glazbenih kutija.)

- Koje sve boje i oblike vidite?

Dječji odgovor: Na slikama je puno boja koje se baš dobro vide. Ima i puno crne boje jer im je kosa te boje. Žena koja plače ima puno bijele boje, a ova druga nema. Sve je čudnih oblika, ništa nije nacrtano kako spada. Baš izgledaju poput čudovišta.

- Vidite li nešto neuobičajeno na slikama?

Dječji odgovor: Čudno im je lice. Sve je čudno. (Jedan dječak je komentirao da ga žena s umjetničkog djela „Portret Dore Maar“ s jednim okom gleda, dok s drugim okom gleda negdje u stranu. Dok oči žene koja plače izgledaju kao gumbi.)

- Imaju li ove slike nešto zajedničko?

Dječji odgovor: Obje žene imaju čudne oči i nos, a i sličnih su boja.

- Što mislite o ovim slikama?

Dječji odgovor: Sviđa nam se! (Djeca su uglavnom rekla da im se najviše sviđaju boje i njihove čudne oči. Jedan dječak je dodao da nikada nije vidio ovakve slike i da mu se baš zbog toga veoma sviđaju.)

- Zna li što je to portret?

Dječji odgovor: Ne. (Nakon njihovog odgovora, ukratko sam im objasnila što je to portret. Djeca su ubrzo primijetila da su slike koje smo dosad promatrali portreti te su pitali zašto je slikar jednoj ženi nacrtao ramena, a drugoj nije. Nije im bilo jasno kako su obje slike portreti kada nisu iste.)

- Jeste li ikada čuli za slikara Pabla Picassa?

Dječji odgovor: Ne. (Jedna djevojčica se nakon nekog vremena sjetila da je negdje čula pjesmu o Pablu Picassu pa je to odlučila podijeliti s grupom.)

Djeci sam pokazala fotografiju Pabla Picassa, objasnila im gdje se rodio te gdje je živio i stvarao. Djeca su se iznenadila kada su vidjela da izgleda „normalno“ jer su očekivala da će

izgledati drugačije s obzirom na to da je slikar. Također, čudili su se kako je tako „običan“ čovjek stvorio tako zabavna, zanimljiva i šarena umjetnička djela. Nakon kratkog razgovora djecu sam pitala imaju li kakvih pitanja, a kada sam ustanovila da nemaju, krenula sam s objašnjavanjem likovne aktivnosti te im ponudila potrebne materijale.

Slika. 16. Poticaj

Slika 17. Poticaj

10.1.1. Stvaralački dio

Prije provođenja uvodnog dijela aktivnosti pripremila sam sve potrebne materijale (papir, paste i flomasteri) kako bi nakon motivacije djeca mogla odmah početi s likovnim izražavanjem. Djeci sam ponudila navedene likovne tehnike jer sam smatrala da će se njima moći najbolje likovno izraziti te prikazati detalje pojedine osobe. Osim navedenih materijala na stolove sam stavila umjetnička djela koja smo ranije promatrali. Prije nego su djeca sjela za stol, naglasila sam da se na jednom stolu nalaze paste, a na drugom flomasteri te da odaberu kojom tehnikom žele raditi. Kada su djeca sjela, pojasnila sam im njihov likovni zadatak – izrada autoportreta ili portreta prijatelja, voljene osobe ili člana obitelji. Djeci se jako svidio zadatak te su odmah počela s njegovom realizacijom. Nekolicina djece je neko vrijeme samo sjedila jer su razmišljala o tome koga će naslikati/nacrtati. Za vrijeme individualnog rada u sobi dnevnog boravka vladala je opuštena atmosfera, djeca su međusobno komunicirala i

komentirala međusobno svoje radove. Za vrijeme aktivnosti, obilazila sam svu djecu, pomogla im te ih usmjerila ako je to bilo potrebno. Na kraju likovne aktivnosti djeca su bila jako ponosna na svoje radove te su naglasili da ih jedva čekaju pokazati roditeljima.

Slika 18. Likovno izražavanje djece

10.1.2. Analiza dječjih radova

Nakon likovne aktivnosti, zajedno s djecom sam analizirala njihove radove. Postavljala sam im pitanja poput; „Koga ste nacrtali/naslikali?“, „Kako vam se svidjelo raditi s pastelama/flomasterima?“, „Jesu li vam pomogla umjetnička djela Pabla Picassa?“, „Koje boje ste koristili?“, „Jeste zadovoljni svojim radovima?“, itd. Nakon promatranja i analize dječjih radova, djecu sam pohvalila i zahvalila im na današnjem druženju te zajedno s njima krenula u pospremanje sobe dnevnog boravka.

Slika 19. Dječji uradak (3,5 god.), „Tata“, pastel

Kao jedan od najmlađih, za vrijeme uvodnog dijela aktivnosti nije aktivno sudjelovao, već je u tišini slušao o čemu razgovaramo. Unatoč tome, na kraju motivacije se poput ostale djece zaputio u prostor predviđen za likovnu aktivnost i počeo s radom. Dječak R. teško prihvaća nove osobe pa mi nije mnogo otkrio o svojem radu. Rekao mi je samo da je najdražim bojama naslikao svog tatu te da se zabavio.

Slika 20. Dječji uradak (6 god.), „Autoportret“, pastel

Dječak L. je aktivno sudjelovao u uvodnom dijelu aktivnosti, zanimao se za umjetnička djela koja smo promatrali i rado je odgovorio na svako postavljeno pitanje. Dječak mi je rekao

da mu se jako sviđjelo umjetničko djelo „Portret Dore Maar“ pa je na sličan način pokušao naslikati sebe. Uzbuđeno mi je pokazao kako je uspio nacrtati oči, odnosno da lijevo oko gleda u lijevu stranu, a desno u promatrača. Dodao je i da je naslikao svoja ramena tako da rad bude što sličniji navedenom djelu Picassa. Nadalje, pitala sam dječaka L. što mu je najdraže na slici na što je on odgovorio uho koje izgleda kao „onaj šaraf kojeg vrtiš na igračkama pa se one onda same kreću.“ Na taj detalj je bio izrazito ponosan.

Slika 21. Dječji uradak (6 god.), „Baka“, flomasteri

Poput prethodnog dječaka, djevojčica S. je aktivno sudjelovala u razgovoru i pokazala je veliki interes za tematiku kojom smo se bavili. Rado je odgovarala na postavljena pitanja te je često imala nešto za dodati izvan onoga čime smo se u tom trenu bavili. Nadalje, djevojčica mi je ispričala da je nacrtala svoju baku jer s njom voli provoditi vrijeme i igrati se. Što se tiče boja, koristila je sve boje jer joj je najdraža boja „šarena“. Istaknula je da se jako zabavila te da su joj oči najdraži dio rada jer se oko njih posebno potrudila. Osim toga, djevojčica je rekla da je pozadinu obojila po uzoru na Picassovo umjetničko djelo „Žena koja plače“ koje joj se najviše sviđjelo. Prije nego je otišla na igru, dodala je da unatoč tome što joj je navedeno umjetničko djelo najdraže i njega je gledala za vrijeme stvaranja, baku je morala nacrtati sretnom jer se ona uvijek smije kad je s njom.

Slika 22. Dječji uradak (6 god.), „Mama“, kombinirana tehnika

Dječak B. mi je rekao da mu je likovna aktivnost bila veoma zanimljiva i zabavna što je bilo vidljivo jer je on posljednji sjedio za stolom i realizirao svoju likovnu ideju. Osim toga, zainteresiranost je pokazao kroz aktivno sudjelovanje u uvodnom dijelu aktivnosti. Kroz razgovor s njim saznala sam da se koristio svojim najdražim bojama te da se za kombiniranu tehniku odlučio jer ga je zanimalo kako će rad ispasti ako spoji flomastere i pastele. Nadalje, najdraže djelo mu je „Žena koja plače“ pa je naglasio da je oči i usta pokušao napraviti po uzoru na nj. Za kraj, dječak je rekao da je ponosan na svoj rad i da ga jedva čeka pokazati mami.

Slika. 23. Dječji uradak (6,5 god.), „Autoportret“, flomasteri

Kao i druga djeca, djevojčica K. koristila je svoje najdraže boje, a odlučila se nacrtati svoj autoportret jer je rekla da većinom crta druge pa se ovoga puta okušala u crtanju sebe. Djevojčici se posebno dojmilo djelo „Portret Dore Maar“ pa je oči i nos te raspored boja na licu pokušala napraviti nalik onima na slici. Osim toga što su joj te najdraže, djevojčica je dodala da je koristila toliko boja jer sam ja prije početka aktivnosti rekla da je Pablo Picasso volio koristiti mnoštvo boja pri stvaranju i kombinirati ih na razne načine, a ona je željela da je njezin rad što sličniji onome pravoga slikara. Što se tiče cvijeća i srdaca, istaknula je da njih jako voli pa ih je zato dodala na sliku.

Slika 24. Dječji uradak (7 god.), „Autoportret“, pastel

Kroz razgovor s dječakom P. saznala sam da je koristio pretežno žutu i narančastu jer su mu one najdraže te jer smatra da njima može najbolje prikazati boju svoje kože i kose. Rekao je da su mu se svidjeli poticaji, ali da nije dodao mnogo boja i oblika jer se ne može tako zamisliti pa se odlučio naslikati jednostavno. Osim toga, dodao je da je naslikao veliki smiješak jer je sretan.

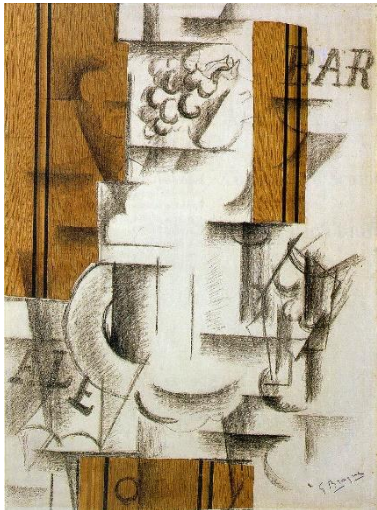
10.2. Druga aktivnost

Drugu aktivnost započela sam pripremanjem prostora predviđenog za provedbu likovne aktivnosti. Kao poticaj za likovno stvaralaštvo, pripremila sam umjetnička djela; „Posuda s voćem i čaša“ i „Gitara i posuda za voće“ Georges Braquea te „Kruh i zdjela s voćem na stolu“

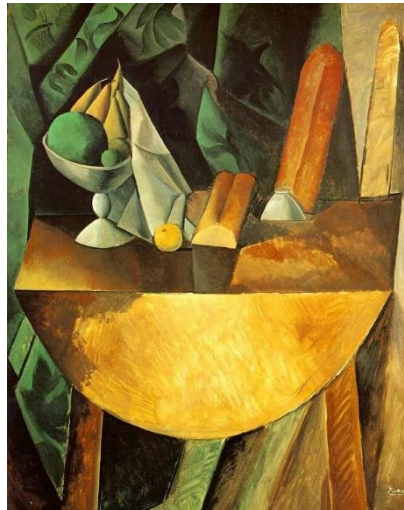
Pabla Picassa. Uvodni dio aktivnosti provela sam za stolom gdje su djeca kasnije realizirala svoju likovnu ideju. S obzirom na to da sam aktivnost provodila u mješovitoj skupini gdje ima manje djece te sam izabrala kolaž kao likovnu tehniku, odlučila sam uvodni i stvaralački dio aktivnosti provesti u manjim skupinama kako bi se mogla detaljnije posvetiti svakom pojedinom djetetu.

Kada sam pripremila prostor predviđen za likovnu aktivnost, djeca su spontano počela dolaziti i pridružila su mi se za stolom. Kako bih djecu motivirala za stvaralački dio aktivnosti, podigla sam pripremljene poticaje i započela razgovor postavljanjem poticajnih pitanja poput; „Sjećate li se slikara o kojem smo jučer razgovarali?“, „Što vidite na slikama?“, „Koje boje vidite?“, „Imaju li ove slike nešto zajedničko s onima koje smo jučer promatrali?“, „Vidite li nešto neuobičajeno na slikama?“, „Sviđaju li vam se slike?“, „Znate li što to znači slikati mrtvu prirodu?“, itd. Djeca su najviše komentirala da navedeni poticaji nemaju dovoljno boja, nisu šareni, boje su tmurne te da ne mogu prepoznati što je naslikano. Nekolicina djece je izjavila da su im poticaji prethodnog dana bili draži.

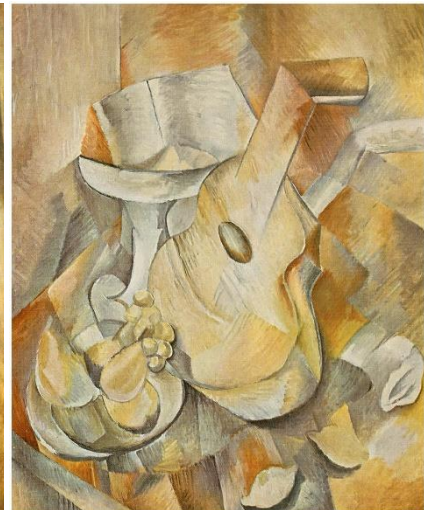
Nakon analiziranja umjetničkih djela, djeci sam pokazala fotografiju Georgesa Braquea jer su se prvi put susreli s njim te sam im ukratko ispričala o njegovom životu i suradnji s Picassom. S obzirom na to da smo prethodni dan mnogo razgovarali o slikarima, djeca nisu imala mnogo pitanja, osim „Što ćemo raditi?“ i „Kada smijemo početi?“

Slika 25. Poticaj

Slika 26. Poticaj

Slika 27. Poticaj

10.2.1. Stvaralački dio

Prije provođenja uvodnog dijela aktivnosti pripremila sam sve potrebne materijale (škare, ljepilo, papir i kolaž papir) te mrtvu prirodu (biljka i voće) koju će pokušati reproducirati po uzoru na Kubizam, odnosno umjetnička djela koja smo ranije promatrali. Likovnu tehniku kolaža izabrala sam jer je imala važnu ulogu u kubizmu te sam smatrala da će pomoću nje likovni radovi djece biti veoma zanimljivi jer im ona pruža mnogo slobode za izražavanje. Osim navedenih materijala na stolove sam kao poticaj stavila umjetnička djela koja smo ranije promatrali. Stvaralački dio aktivnosti započela sam objašnjavanjem njihovog likovnog zadatka, odnosno rekla sam im da će tehnikom kolaža poput Picassa i Braquea pokušati reproducirati mrtvu prirodu koja se nalazila na sredini stola. Naglasila sam da predmeti koje vide ne moraju biti iste boje na njihovom radu te da papir mogu rezati, gužvati ili trgati. Djeca su odmah krenula s izradom, a na licu im se vidjelo oduševljenje jer su imali potpunu slobodu. S obzirom na to da sam odlučila provesti likovnu aktivnost u manjim skupinama, imala sam priliku za vrijeme stvaralačkog dijela sjediti s djecom za stolom. Promatrala sam njihov proces stvaranja te po potrebi ih usmjerila ili im pomogla. Za vrijeme aktivnosti djeca su se vidno zabavljala, prostorijom je vladao smijeh, djeca su razgovarala i međusobno komentirala svoje radove. Na kraju aktivnosti djeca su bila zadovoljna i veoma ponosna na svoje radove te su me pitali smiju li ih ponijeti kući.

Slika 28. Pripremljeni prostor za likovnu aktivnost

10.2.2. Analiza dječjih radova

Na kraju aktivnosti, zajedno s djecom sam analizirala njihove likovne radove. Postavljala sam im pitanja poput; „Kako vam se svidjelo raditi ono što vidite ispred sebe?“, „Jesu li vam pomogla umjetnička djela koja smo danas promatrali?“, „Kako vam se svidjelo raditi s kolaž papirom?“, „Koje boje ste koristili?“, „Jeste trgali ili rezali papir?“, „Jeste zadovoljni svojim radovima?“, itd. Nakon promatranja i analize dječjih radova, djecu sam pohvalila te im se zahvalila na druženju protekla dva dana.

Slika 29. Dječji uradak (3,5 god.), mrtva priroda, kolaž

Za vrijeme uvodnog dijela aktivnosti, djevojčica T. nije aktivno sudjelovala u razgovoru, no ako sam joj postavila određeno pitanje ipak je odgovorila, ali u kratkim crtama. Za razliku od ostale djece koja su izrezala ili istrgnula komad papira i odmah ga zalijepila za papir, djevojčica je prvo izrezala sve potrebne oblike te kada je odlučila da ih ima dovoljno je krenula na stvaranje. Djevojčica T. je veoma sramežljiva pa mi nije mnogo ispričala o svojem radu, ali mi je otkrila da je voće i biljku napravila u crvenoj boji jer joj je ona najdraža. Osim toga, dodala je da joj se svidjelo trgati i gužvati papir.

Slika 30. Dječji uradak (5 god.), mrtva priroda, kolaž

Djevojčica N. nije uopće sramežljiva pa mi je odmah počela oduševljeno govoriti o svome radu. Objasnila mi je da se odlučila rezati papir jer smatra da tako ljepše izgleda, a koristila je samo nekolicinu boja jer su joj se one od ponuđenih najviše svidjele. Prije nego sam je uopće stigla pitati, djevojčica je podijelila sa mnom da izgužvani papiri predstavljaju listove na biljci, žuti, plavi i rozi vertikalni oblici predstavljaju plastični oslonac za biljku, dok ostali oblici predstavljaju voće. Osim toga, dodala je da joj se posebno svidjelo Picassovo umjetničko djelo „Kruh i zdjela s voćem na stolu“. Za kraj, djevojčica je istaknula da ne koriste često likovnu tehniku kolaža pa ju je provedena likovna aktivnost veoma razveselila.

Slika. 31. Dječji uradak (5), mrtva priroda, kolaž

Dječak L. je od samog početka pokazao veliki interes za likovnu aktivnost. Sudjelovao je u uvodnom dijelu sata, komentirao je umjetnička djela koja smo promatrali te je s velikim nestrpljenjem čekao stvaralački dio aktivnosti. U nekoliko navrata je prekinuo uvodni dio aktivnosti kako bi mi rekao da je već smislio kako će sve napraviti i da me upita kada može početi s radom. Uzbuđenje oko aktivnosti trajalo je i nakon njezina završetka pa mi je dječak L. s oduševljenjem ispričao što je napravio. Crvenom bojom je prikazao biljku i njezinu posudu, žutom bojom je prikazao lišće, a plavom bojom sve ostalo, odnosno voće. Objasnio mi je da veoma voli voće pa ga je zbog toga odlučio prikazati plavom bojom jer mu je ona najdraža. Osim toga, dodao je da je papir trgao i rezao, ali ga nije gužvao jer mu se to ne sviđa. Prije nego je otišao na užinu, dječak me zagrlio i rekao da se zabavio te da je veoma ponosan na svoj rad kojeg jedva čeka ponijeti kući.

Slika 32. Dječji uradak (5 god.), mrtva priroda, kolaž

Djevojčica N. prišla mi je čim je vidjela da pripremam prostor predviđen za likovnu aktivnost, zanimalo ju je što će mi biljka i voće, ako ćemo raditi s kolažem. Sudjelovala je u uvodnom dijelu aktivnosti i pokazala je veliki interes za umjetnička djela o kojima smo razgovarali. Tijekom stvaralačkog dijela, djevojčica mi je rekla da joj je aktivnost jako zanimljiva jer nikada nije gledala u nešto, u ovom slučaju biljku i voće te pokušala to određenom likovnom tehnikom reproducirati. Što se tiče samog likovnog rada, djevojčica mi je ispričala da žuti nepravilni oblik na lijevoj strani rada predstavlja bananu, dok oni zgužvani predstavljaju jabuke. Nijansama plave prikazala je listove biljke, njezin plastični oslonac i posudu u kojoj se nalazi, a svojim najdražim bojama, crvenom i ružičastom prikazala je breskve. Djevojčica nije trgala papir, već ga je rezala i nekolicinu njih je izgužvala. Nadalje, djevojčica je bila veoma ponosna na svoj rad kojeg je jedva čekala ponijeti kući i pokazati članovima obitelji.

Slika 33. Dječji uradak (6,5 god.), mrtva priroda, kolaž

Djevojčica K. pokazala je veliki interes od samog početka aktivnosti, aktivno je sudjelovala u razgovoru te je ponekad upadala u riječ drugoj djeci i nije im dozvolila da završe svoju misao. No, kada je počela realizirati svoju likovnu ideju u potpunosti je prestala s razgovorom i postala usredotočena na svoj rad. Kada je završila s likovnim izražavanjem ispričala mi je da joj je pri stvaranju najviše pomoglo Picassovo djelo „Kruh i zdjela s voćem na stolu“ te da je pokušala svoj rad napraviti sličnim. Djelo joj se sviđelo jer je mogla prepoznati naslikane predmete, unatoč tome što su prikazani na neobičan način. Djevojčica nije trgala papir, već ga je rezala i gužvala prstima. Kao jedna od najstarijih u skupini, najdetaljnije je prikazala zadanu mrtvu prirodu pa je plastični oslonac za biljku prikazala pravilnim oblicima u zelenoj, crvenoj, narančastoj i bijeloj boji. Iste boje kolaž papira koristila je i za listove biljke, a za posudu je upotrijebila crvenu. Djevojčica je rekla da joj je banana najdraži dio rada jer je u nju uložila najviše truda. Zgužvanim papirićima prikazala je ostalo voće, odnosno rekla mi je da je napravila po jedan primjerak svega što je vidjela (jabuku, marelicu, breskvu i nektarinu). Na kraju je dodala da je veoma zadovoljna svojim radom u kojeg je uložila mnogo truda.

Slika 34. Dječji uradak (6 god.), mrtva priroda, kolaž

Unatoč tome što je jedna od najstarijih u skupini, djevojčica P. je sramežljiva i rijetko sudjeluje u uvodnom dijelu aktivnosti. No, za vrijeme motivacijskog dijela navedene aktivnosti djevojčica je aktivno sudjelovala u razgovoru i odgovarala na postavljena, vjerojatno zbog toga što je aktivnost provedena u manjim skupinama djece. Nakon uvodnog dijela, odmah je počela s realizacijom likovnog zadatka, pritom razgovarajući s djecom o umjetničkim djelima koje smo ranije promatrali. Kada je završila s likovnim izrazom rado mi je govorila o svojem radu. Izgužvanim papirićima je prikazala voće, dok je pastelnim nijansama zelene i ljubičaste prikazala listove biljke te njezin plastični oslonac. Iste boje koristila je za bananu, a narančastom je prikazala posudu u kojoj se nalazila biljka. Na kraju je dodala da joj se svidjela cijela aktivnost, a posebno gužvanje papira.

11. ZAKLJUČAK

Likovna umjetnost je sastavni dio ljudske civilizacije od samog početka te se razvija i napreduje zajedno s čovjekom. Ona je grana umjetnosti koja koristi likovne simbole kako bi umjetnik mogao izraziti svoje osjećaje, mišljenja i ideje. Likovna umjetnost postoji u svim društvima, seže u doba najranijih zajednica, a cilj joj je prenijeti vrijednu likovnu poruku ostvarenu u umjetničkim djelima, pritom obogatiti ljude humanim i duhovnim vrijednostima. Pojedinaac koji želi upoznati i razumjeti likovnu umjetnost te naučiti izražavati se njome, mora shvatiti da je ona vrsta govora, odnosno sredstvo komunikacije. To je dugačak proces jer moramo krenuti od osnova, odnosno prvenstveno trebamo svladati njegove osnovne simbole, strukturu, funkciju i značenja. Važno je napomenuti da proces dugo traje jer se jezik umjetnosti uči osjećajem, a ne razumom što znači da će svaki pojedinac likovnu poruku shvatiti na svoj način. Likovni jezik djece je urođena sposobnost izražavanja koju oni ne preuzimaju, ne uče od okoline, već se ona razvija iz prirodnih potencijala djeteta, u smislu spontane interakcije između vanjske okoline i unutrašnjeg svijeta djeteta. Već od najranije dobi djeca počinju nesvjesno zadovoljavati svoju potrebu za stvaralaštvom, time izražavaju svoje potrebe, osjećaje te sve ono što ne mogu izraziti na neki drugi način. Stoga, temeljna zadaća odraslih jest da navedeno potiču tako što će djetetu osigurati poticajno okruženje gdje ono ima svakodnevni pristup likovnim materijalima i slobodu da može samoinicijativno i spontano započeti s likovnim izražavanjem. Prilikom planiranja likovnih aktivnosti odrasla osoba, u ovom slučaju odgojitelj, treba poznavati dječji opći i likovni razvoj, posebno njihove dobne i individualne razvojne karakteristike, poštovati dječje interese i potrebe, a sama provedba aktivnosti treba biti lišena kritike, pravila i zakonitosti. Jedino u takvim uvjetima dijete može dosegnuti svoj puni potencijal i nesvjesno razvijati vizualno-prostornu inteligenciju, estetsko percipiranje, maštu i specifične likovno-izražajne sposobnosti. Nadalje, za potrebe praktičnog djela diplomskog rada provela sam dvije aktivnosti u mješovitoj odgojnoj skupini. Kao motivaciju likovnom stvaralaštvu koristila sam umjetnička djela Pabla Picassa i Georges-a Braque. Prije same provedbe aktivnosti, nisam bila sigurna kako će djeca reagirati na sadržaj koji ću im ponuditi jer je ljetno radno vrijeme pa se svakodnevno djeca unutar skupina mijenjaju i međusobno ne poznaju. No, samim ulaskom u skupinu sam se ugodno iznenadila i osjetila da će aktivnosti odlično proći. Djeca su odmah pokazala interes, aktivno sudjelovala u razgovoru i postavljala brojna pitanja u vezi poticaja. Djeci su se poticaji svidjeli, a glavni razlog tome je bila boja i neobičan prikaz predmeta. Nakon motivacije djeca su rado krenula na stvaralački dio, pritom su i dalje međusobno razgovarali o kubističkim umjetničkim djelima koje smo ranije

promatrali. Prema tome, mogu zaključiti da su odabrani poticaji odradili odličan posao u poticanju dječjeg likovnog stvaralaštva. Što se tiče odabranih likovnih tehnika, smatram da sam donijela dobru odluku, no jedino bih drugi put uz običan jednobojni kolaž papir ponudila i novinski papir, časopise i slično. Uzevši sve u obzir, iznimno sam zadovoljna provedenim aktivnostima i reakcijama djece, a smatram da su i djeca zadovoljna cijelim procesom i finalnim produktom. Oduvijek sam gajila veliku ljubav prema radu s djecom te likovnoj umjetnosti, no proces pisanja ovoga rada i provedba praktičnog dijela su samo dodatno produbili moje znanje i ljubav prema navedenome. Sa sigurnošću mogu reći da mi je ovaj proces bio još jedna potvrda da je moj životni poziv biti odgojitelj te nakon ovoga s radošću ulazim u profesiju gdje ću svakodnevno imati priliku u svoj rad implementirati stečena znanja i djecu postupno uvoditi u svijet umjetnosti.

12. LITERATURA

Arnason, H. H. (2009). *Povijest moderne umjetnosti : slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, fotografija*, Varaždin: Stanek d.o.o.

Balić-Šimrak, A. (2010/2011). *Predškolsko dijete i likovna umjetnost*. Dijete, vrtić, obitelj. Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima. [184161 \(srce.hr\)](#) (posjet 25.8.2022.)

Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga

Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno – likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*. Zagreb: Educa

Herceg, L. V., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.

Jakubin, M. (1999). *Likovni jezik i likovne tehnike – temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa.

Jakubin, M. (2003). *Vodič kroz povijest umjetnosti: Vremenska lenta*. Zagreb: Školska knjiga.

Janson, H.W. (2003). *Povijest umjetnosti*. Varaždin: Stanek d.o.o.

Kuščević, D. (2013/2014). *Likovno-umjetnička djela u nastavi likovne kulture*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, (6-7), 67-85. [227800 \(srce.hr\)](#) (posjet 15.8.2022)

Novaković, S. (2015). *Uloga odgojitelja u likovnim aktivnostima djece rane i predškolske dobi*. Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje. [202953 \(srce.hr\)](#) (posjet 18.8. 2022.)

Peić, M. (1991). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.

Petrač, L. (2015.) *Dijete i likovno umjetničko djelo: Metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtićke i školske dobi*. Zagreb: Alfa.

Read, H. (1967). *Historija modernog slikarstva: od Sezana do Pikasa*. Beograd; Jugoslavija.

Slunjski, E. (2014). *Kako djetetu pomoći da...(p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti: priručnik za roditelji, odgajatelje i učitelje*. Drugo neizmjenjeno izdanje. Zagreb: Element.

Šuvaković, M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Zagreb: Horetzky.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Danijela Cesarec